

”Mitä emme tahdo emme tee!”

Teatteriohjaaja ja kulttuuriradikaali Kaisa Korhosen (1941–2024) tilinteko 1960-luvun nuoruudesta

Liina Virtanen

Kandidaatintutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, historia

Historian, kulttuurin ja taiteen tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Maaliskuu 2026

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Kandidaatintutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, historia

Liina Virtanen

”Mitä emme tahdo emme tee!” Teatteriohjaaja ja kulttuuriradikaali Kaisa Korhosen (1941–2024) tilinteko 1960-luvun nuoruudesta

Sivumäärät: 36

Kandidaatintutkielmassani tutkin sitä, miten teatteriohjaaja ja kulttuuriradikaali Kaisa Korhonen (1941–2024) muistelee ja reflektoi keski-ikäisenä omaa nuoruuttaan osana 1960-luvun radikaalia nuorisoliikettä. Alkuperäisaineistonani toimii Korhosen muistelmateos *Uhma, vimma, kaipaus. Muistiinpanoja työstä ja elämästä* (1993), jonka tulkinnan tueksi hyödynnän myös Korhosen antamia haastatteluita vuosilta 1993 ja 2016. Tutkin sitä, miten Korhosen muistelut 1960-luvun kulttuuriradikalismista, kirkonvastaisuudesta ja poliittisesta teatterista heijastelevat koko sukupolven auktoriteettikapinaa ja muutoshalua sekä irrottautumista kristillis-isänmaallisia arvoja ylläpitäneestä porvarillisesta kulttuurista.

Perehdyn aineistoon lähihistoriaan sijoittuvan diskursiivisen sisällönanalyysin keinoin keskittyen yhteen keskeiseen merkitysten tuottajaan eli Kaisa Korhoseen. Tutkin sitä, miten Korhonen muistelmateoksessaan hahmottaa omaa elämäänsä sekä 1960-luvun radikaalina että myöhemmin 1990-luvun muistelijana. Tämä elämänkerronnallinen prosessi ilmenee analysoidussa tekstissä diskursseina, jotka ovat syntyneet vuorovaikutuksessa yhteiskunnallisen ja kulttuurisen kontekstin kanssa. Diskurssianalyysin avulla on mahdollista selvittää, miten Kaisa Korhosen identiteettikerronta rakentuu osana kuusikymmentäluvun radikaalien kulttuuria ja jaettuja merkityksiä.

Analyysini on rakentunut aineistosta löydettävien neljän eri diskurssin ympärille, jotka kuvaavat sekä Korhosen henkilökohtaista kokemusta että laajemmin kuusikymmentäluvun radikaaliliikettä määrittäviä teemoja: vanhan hylkäämisen, protestin, kirkonvastaisuuden ja lopulta itsereflektion diskurssit. Tutkimukseni perusteella Korhosen muistelmateoksesta ja hänen antamistaan haastatteluista on löydettävissä niin sanottu tilinteon hetki, kun entinen kulttuuriradikaali keski-ikäiseksi tultuaan reflektoi omaa rooliaan radikaalissa liikkeessä. Korhosen muisteluista on havaittavissa myös eräänlainen sovinnonteko nuoruudessa torjutun kristillisen taustan kanssa, sekä mahdollinen kiinnostuksen herääminen kristilliseen maailmankatsomukseen vanhemmalla iällä.

Avainsanat: kulttuuriradikalismi, 1960-luku, sukupolvikonflikti, elämäkertatutkimus, Kaisa Korhonen, radikalismi, kirkonvastaisuus, auktoriteettikritiikki, Ylioppilasteatteri

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	1960-luvun radikaalin sukupolven auktoriteettikapina	4
1.2	Tutkimuskysymys ja alkuperäisaineisto	7
1.3	Tutkimusmenetelmä ja tutkimuskirjallisuus	7
2	Kuusikymmentäluku sukupolvikonfliktin näyttämönä	11
2.1	Suuret ikäluokat ja porvarillisen yhteiskunnan kritiikki	11
2.2	Teatteri kulttuuriradikalismien keihäänkärkenä	16
3	”Tässä minä olin papintytär” – irtautumisesta itsetutkiskeluun	22
3.1	Radikaalin sukupolven kirkonvastaisuus	22
3.2	1990-luvun tilinteko menneisyydestä	26
4	Lopuksi	33
	Lähteet	35

1 Johdanto

1.1 1960-luvun radikaalin sukupolven auktoriteettikapina

Meidän sanotaan repivän kaikki arvot alas. Jos arvot ovat tällaisia, ne sietävätkin mielestäni alas repimisen. [...] Sanotaan että kristillisyyden on menettänyt otteensa nuorisoon. Se johtuu suurelta osin niistä lukemattomista lausumista, joissa edellinen sukupolvi on vedonnut pyhään neliyhteyteen koti, koulu, kirkko ja isänmaa ja ylenkatsonut nuorten etsimiä uusia arvoja.¹

Teatteriohjaaja Kaisa Korhosen puheenvuoro nuorten pappien vuonna 1966 järjestämässä keskustelutilaisuudessa kuvastaa 1960-luvun nuorten irtautumista vanhempiensa sukupolven arvomaailmasta. Sodan varjossa syntyneet suuret ikäluokat² joutuivat sekä keskelle maailmanlaajuista poliittista, kulttuurista ja teknologista murrosta että suuren paineen ja valtiollisen ohjailun kohteeksi. Lasten harteille sysättiin sekä sodan kokeneiden vanhempien traumat että yhteiskunnallisen uudelleenrakentamisen taakka, ja kuusikymmentäluvulle tultaessa uusi, poliittisesti vasemmalle suuntautuva ja radikaali sukupolvi koki omien arvojensa olevan ristiriidassa vanhempiensa kristillis-isänmaallisen maailmankuvan kanssa. Pinnalle nousi porvarillisten, kaksinaismoralististen ja vanhakantaisten arvojen hylkääminen ja vapaamman, kansainvälisemmän ja uudistusmielisemmän kulttuurin rakentaminen.³

Kuusikymmentäluvun nuorten vastarinta kohdistui ennen kaikkea heidän vanhempiensa sukupolven, ”pula-ajan”⁴ tai ”30-lukulaisten”⁵ sukupolven, edustamiin kristillis-isänmaallisiin arvoihin. Koettiin, että aito itsenäistyminen ja itsemääritys on mahdollista vain irrottautumalla omista juuristaan ja kieltämällä kokonaan ne asiat, joita porvarillistaustaiset vanhemmat pitivät tärkeinä.⁶ Koska radikaalien nuorten tavoitteena oli vanhojen auktoriteettien alasajo, myös etenkin sota-aikana ja heti sen jälkeen kansan tukipilarina ja auktoriteettina toiminut evankelisluterilainen kirkko joutui kritiikin ja muutospaineen kohteeksi. Kirkko osoittautui kykenemättömäksi vastaamaan niihin yhteiskunnallisiin ja poliittisiin ongelmiin, joihin radikaali nuoriso vaati ratkaisuja. Vanhakantainen kirkko menetti uskottavuutensa ideologisesti

¹ Korhonen 1993, 50.

² Tässä tutkielmassa suuret ikäluokat käsittää toisen maailmansodan aikana tai sen jälkeen eli noin vuosina 1941-1950 syntyneet ikäluokat, kun syntyvyys oli poikkeuksellisesti yli 100 000 lasta vuodessa. Määritelmästä on monia eri tulkintoja ja syntyvuosihaarukka vaihtelee paljon. Käyttämässäni tulkinnassa suurten ikäluokkien poliittinen ja yhteiskunnallinen aktiivikausi tapahtui pääasiassa 1960-luvulla. Tuominen 1991, 48; Karisto 2005, 20.

³ Tuominen 1991, 68–78.

⁴ Suurten ikäluokkien vanhemmista suurin osa eli keski-ikäiseksi asti pulan, niukkuuden ja säännöstelyn olosuhteissa, minkä takia heistä voidaan käyttää nimitystä ”pula-ajan” sukupolvi. Karisto 2005, 63.

⁵ Sodan jälkeisessä maailmassa kulttuurista ja yhteiskunnallista valta-asemaa pitänyt vanhoillinen ja arvokonservatiivinen sukupolvi eli ”30-luvun sukupolvi” (vrt. 60-luvun radikaali sukupolvi). Alasuutari 1996, 218.

⁶ Miettunen 2009, 95.

aktiivisen nuorison silmissä, kun tiukan kristillisen kasvatuksen saaneet kuusikymmentälukulaiset nuoret arvostelivat vanhan yhteiskunnan symbolina pitämäänsä instituutiota.⁷

Vanhoihin instituutioihin, auktoriteetteihin ja arvoihin kohdistuneen kritiikin taustalla oli laajemmat yhteiskunnalliset ja kansainväliset muutokset, jotka tapahtuivat samaan aikaan sukupolven murroksen kanssa. Suomen muuttuessa maatalousvaltaisesta yhteiskunnasta teollistuneeksi palveluyhteiskunnaksi kirkko, jonka perinteet ja tavat olivat ankkuroituneet nimenomaan maaseudun olosuhteisiin, jäi kehityksestä jälkeen, eikä onnistunut vastaamaan moniarvoistuvan ja kaupungistuvan yhteiskunnan tarpeisiin.⁸ Kansainväliset niin sanotut ”yhden asian liikkeet”⁹ rantautuivat Suomeen ja tekivät kuusikymmentäluvun sukupolvesta yhteiskunnallisesti valveutunutta.¹⁰ Vietnamin sotaa ja kylmän sodan aikaista asevarustelua vastustava rauhanliike, jonka lähtöalustana toimi vuonna 1963 perustettu Sadankomitea, oli radikaalien muisteluissa ensimmäisiä radikaaleja liikkeitä. Venäjän lokakuun vallankumouksen vuosipäivänä vuonna 1967 perustettu Marraskuunliike ja sen edustama suvaitsevaisuus olivat osoitus sekä solidaarisuudesta sorrettuja tai ”poikkeavina” pidettyjä ihmisiä kohtaan että pyrkimys ihmisten väliseen tasa-arvoon. Vuonna 1968 perustettu kehittyvien maiden kysymyksiin keskittyvä Helsingin Kolmannen maailman instituutti oli vastalause imperialistiselle maailmanjärjestykselle ja rotusorrolle. Pasifismin, suvaitsevaisuuden ja kolmasmaailmalaisuuden lisäksi uusvasemmistolaisuus, johon kuului muun muassa seksuaalinen vapautuminen ja populaarikulttuuria ihailnut kulttuuriradikalismi, oli yksi kuusikymmentälukua määrittävistä ilmiöistä.¹¹ Lisäksi kotimaiseen politiikkaan liittyvät avainkokemukset, kuten yöpakkaset 1958, noottikriisi 1961 ja Kuuban ohjuskriisi 1962 olivat omiaan ruokkimaan nuorten poliittisuutta.¹²

Papin tyttäreksi jatkosodan aikana syntynyt teatteriohjaaja ja kulttuuriradikaali Kaisa Korhonen (1941–2024) on yksi sukupolvensa tunnetuimpia ääniä ja uranuurtajia etenkin ylioppilasteatteritoiminnassa¹³, jolla on ollut merkittävä rooli yhteiskunnallisten asioiden esille nostamisessa 1960-luvulla.¹⁴ Oman kristillisen ja porvarillisen taustansa julkisesti kieltänyt Korhonen

⁷ Huhta 2013, 78–79. Ks. myös Seppo 2015, 87.

⁸ Huhta 2013, 79–80.

⁹ Aatteelliset, yhteiskunnallisiin ongelmiin kantaottavat kansainväliset liikkeet, jotka saivat uuden muodon tai uutta voimaa alleen kuusikymmentäluvulla. Miettunen 2009, 58.

¹⁰ Miettunen 2009, 58.

¹¹ Ibid., 59–81.

¹² Pernaa 2021, 29.

¹³ Korhonen oli Ylioppilasteatterin jäsen vuosina 1962–1967 ja taiteellinen johtaja vuosina 1965–1967. Kallinen 1976, 76.

¹⁴ Miettunen 2009, 95.

kritisoi kirkkoa ja keskiluokkaista yhteiskuntaa kuusikymmentäluvulla omissa teatteriprojek-teissaan ja julkisissa puheenvuoroissaan. Korhonen syntyi jatkosodan alussa kahdeksanlapsi-seen herännäistaustaiseen¹⁵ helsinkiläisperheeseen. Hänen isänsä työskenteli Sisälähetysseu-ran johtajana, Suomen Kirkon Seurakuntatyön Keskusliiton pääsihteerinä ja kirkkoherrana.¹⁶ Kaisa Korhonen joutui suuren huomion kohteeksi julkeina pidettyjen esiintymistensä takia saaden sekä kiitosta ikätovereiltaan että jopa enemmän kielteistä julkisuutta medialta. Korho-sen omien muistelmien mukaan häntä kutsuttiin ”nuorison villitsijäksi”, ”Suomen jumalatto-mimmaksi naiseksi”, ”naarassudeksi”, ”paholaiseksi” ja ”kaiken pahan vertauskuvaksi”.¹⁷ Vuonna 1966 julkaistussa *Uusi Suomi* -lehden pakinassa Korhosesta kirjoitettiin näin:

Minulle on kerrottu, että kyseinen muotilaulajatar ja Ylioppilasteatterin tähti on rovestin tytär. Siinä pappilassa on näköjään vitsa pysynyt piilossa, eikä ainakaan ole lastenkamarissa opittu sellaista Martti Lutherin Vähä katekismuksen käskyä kuin ”Kunnioita isääsi ja äitiäsi...”.¹⁸

On selvää, että Korhosesta tehtiin yksi oman sukupolvensa syntipukeista, jota rankaistiin van-hojen arvojen ja instituutioiden kyseenalaistamisesta. Samaan aikaan hän kuitenkin oli osana suurta muutosvoimaa ja yksi merkittävimmistä sanan- ja ilmaisunvapauden puolestapuhujista etenkin teatterissa.

Kuusikymmentäluvun nuorista puhutaan yleensä ”sukupolvena”, ja tämä määritelmä usein lasketaan koskevan nimenomaan suuria ikäluokkia. Tässä tutkielmassa ”kuusikymmentäluvun sukupolvella” tarkoitan Karl Mannheimin vuonna 1928 esittämää tulkintaa sukupolvesta, jota sitoo yhteen jokin voimakas yhdistävä avainkokemus, eli tässä tapauksessa radikaali liike. Tällaisesta kokemuksellisesta sukupolvesta voi kehittyä poliittisesti mobilisoitunut sukupolvi, joka osallistuu aikansa poliittisiin ja yhteiskunnallisiin liikkeisiin, kokee samat historialliset kysymykset ajankohtaisiksi ja jonka pyrkimyksenä on yhteiskunnallinen muutos. Kuusikym-mentäluvun radikaaleja on pidetty juuri tällaisena mobilisoituneena sukupolvena.¹⁹ Tutkiel-massa sukupolvi määrittyy myös suhteessa vanhempaan sukupolveen ja näiden väliseen yh-teiskunnalliseen ja kulttuuriseen ristiriitaan eli sukupolvikonfliktiin, jossa poikkeavat

---

¹⁵ Herännäisyys eli ”körttiläisyys” on Suomessa 1700-luvulla syntynyt luterilaisen kirkon sisäinen herätysliike. Korhonen itse kuvaili liikettä vuonna 1993 ”hirveän vakavana”. Salomäki 2017, 65; *Anna* 35/1993.

¹⁶ Villa 2016, 4.

¹⁷ Korhonen 1993, 46

¹⁸ Anon. 1966, 27.

¹⁹ Miettunen 2009, 263; Tuominen 1991, 50; Virtanen 2001, 30.

maailmankuvat ja arvot sekä radikaalien tarve purkaa vanhemmalta sukupolvelta ja yhteiskunnasta perittyjä auktoriteettimalleja ovat synnyttäneet sukupolvien välisen kiistan.²⁰

1.2 Tutkimuskysymys ja alkuperäisaineisto

Tässä tutkielmassa tutkin sitä, miten Kaisa Korhonen vuonna 1993 julkaistussa muistelmateoksessaan *Uhma, vimma, kaipaus. Muistiinpanoja työstä ja elämästä* muistelee ja reflektoi radikaalia nuoruuttaan 1960-luvulla ja miten Korhosen muistelut heijastelevat laajempia koko radikaalin sukupolven mielialoja, auktoriteettikapinaa ja sukupolvikonfliktia. Tutkin myös Korhosen tekemää ja muistelemaa poliittista ja yhteiskunnallisiin asioihin kantaottavaa teatteria kuusikymmentäluvun puolivälissä ja sen merkittävyyttä radikaalissa liikkeessä. Lopuksi käsittelen sitä, mitä Korhonen keski-ikäiseksi tultuaan ajattelee roolistaan yhtenä radikaalin liikkeen keulakuvista. Käytän pääasiallisena alkuperäislähteenä Korhosen muistelmateosta *Uhma, vimma, kaipaus. Muistiinpanoja työstä ja elämästä* (1993). Muistelmateoksen tulkinnan tukena hyödynnän Korhosen antamia sanoma- ja aikakauslehtihaastatteluja vuosilta 1993 ja 2016 sekä hänen itse kirjoittamaansa pakinaa herännäisyysliikkeen *Hengelliseen kuukausi-lehteen* vuodelta 1992.

Koska tutkimukseni kohteena ovat Korhosen muistelmat ja haastattelut, tutkielman tarkoituksena ei ole löytää 1960-luvun historiallisia totuuksia tai selvittää, mitä tosiasiasa tapahtui, vaan tutkia sitä, miten Korhonen itse muistelee elämäänsä ja reflektoi omaa menneisyyttään. Tutkimani asiat ovat siis Korhosen subjektiivisia kokemuksia, jotka liitän osaksi laajempaa yhteiskunnallista ja kulttuurista kontekstia. En myöskään tutki laajemmin 1960-luvun opiskelijaradikalismia, taistolaisuutta, vasemmistolaista liikehdintää tai puoluepolitiikkaa, sillä aiheista löytyy jo paljon tutkimusta. En tutki radikalismia muuten kuin kulttuuriradikalismien²¹ saralla, sillä Korhosen poliittinen toiminta rajoittui 1960-luvulla hänen oman todistuksensa mukaan pääasiassa vain teatteritoimintaan.²²

1.3 Tutkimusmenetelmä ja tutkimuskirjallisuus

Käytän tutkimuksessani lähihistoriaan sijoittuvan aineiston diskursiivista sisällönanalyysia siten, että kiinnitän erityisesti huomiota yhteen merkitysten tuottajaan, Kaisa Korhoseen.

²⁰ Tuominen 1991, 32–33. Ks. myös Rautiainen 2003, 70–71

²¹ Kuusikymmentäluvulla tapahtunut kulttuurin radikalisoituminen koski perinteisten taidemuotojen rikkomista ja taiteen muuttumista yhteiskunnallisen kritiikin välineeksi. Miettunen 2009, 92–93

²² Korhonen 1993, 126, 70.

Havainnoin, miten yksilö hahmottaa muistelmissaan toimijuuttaan ja omaa asemaansa osana menneisyyttä ja muisteluhetken nykyisyyttä. Tutkimuksessani ymmärrän diskurssin merkityksenmuodostumisprosessina. Tällöin keskeistä on se, että muistelijan oma asema ja identiteetti vaikuttavat diskurssien muodostumiseen. Muistojaan kirjoittava yksilö uusintaa ja tuottaa merkityksiä, käsityksiä ja arvoja, ja tekee sitä ympäröivien olosuhteiden puitteissa.²³ Kaisa Korhosen osallistuminen tähän prosessiin ilmenee analysoidussa tekstissä diskursseina. Analysoitavat diskurssit muodostuvat elämänkerronnaksi, josta on muodostunut muistelijan tuolloinen itseymmärrys, joka on saanut tilinteon muodon. Se on syntynyt vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, minkä takia yhteiskunnallinen ja kulttuurinen konteksti tulee ottaa huomioon tutkimusta tehdessä.²⁴

Diskurssianalyysin avulla on mahdollista ymmärtää, miten tutkimuksen kohteen identiteettkerronta rakentuu osana laajempien yhteisöjen kulttuuria ja jaettuja merkityksiä.²⁵ Tässä tutkielmassa tutkin sitä, miten Kaisa Korhosen itseymmärrys ja identiteetti rakentuvat ensin yhtenä kuusikymmentäluvun kulttuuriradikaaleista ja myöhemmin yhtenä yhdeksänkymmentäluvun muistelijoista. Olen pilkkonut Kaisa Korhosen muistelmateoksen osiin kirjoittajan useimmin käsittelemien teemojen perusteella tavoitteenani analysoida, miten aineistosta löydettyistä puhetavoista eli diskursseista kirjoitetaan. Aineistosta esiinnostettuja teemoja ovat kuusikymmentäluvun radikalismi ja poliittinen teatteri, porvarillisen ja arvokonservatiivisen yhteiskunnan kritiikki, kirkkovastaisuus sekä evankelisluterilaisen kirkon ja sen auktoriteettien kritiikki ja lopuksi Korhosen itsereflektio ja mahdollinen sovinnonteko hänen oman taustansa kanssa. Kontekstualisoin lähteen tuottamat tiedot osaksi tutkittavien aikakausien, eli 1960-luvun ja 1990-luvun alun, olosuhteita ja ilmapiiriä.²⁶

Muistelmat eivät ole luotettavia, jos niitä luetaan historiallisina faktoina. Ne kuitenkin toimivat historian tutkimuksen lähteenä, jos niitä käytetään ymmärtämään sitä, miten kirjoittajat itse ymmärtävät omaa elämäänsä.²⁷ Tämän tutkimuksen tarkoituksena on siis tutkia ennen kaikkea sitä, miten Kaisa Korhonen itse muistelee omaa elämäänsä. Elämänkerronnan tutkimuksessa tarkoituksena ei ole selvittää sitä, mitä kirjoittajan kertomaa voidaan pitää ”totena” ja mitä ”valheena”, sillä tutkittaessa ihmisen subjektiivisia kokemuksia ja muistoja ei ole tarkoituksenmukaista etsiä faktoja, vaan ainoastaan pyrkiä laajempaan ymmärrykseen aikalaisista

---

²³ Pyykkönen & Valtonen 2022, 41–42, 59.

²⁴ Summerfield 2018, 117–119.

²⁵ Pyykkönen & Valtonen 2022, 60.

²⁶ Ks. kontekstualisoinnista Tepora, Danielsbacka & Hannikainen 2022, johdanto.

²⁷ Summerfield 2018, 117–119.

ihmisistä ja sitä kautta saada tietoa jostain tietystä ajasta menneisyydessä. Muistelmaan kirjoittajana Korhonen ei siis voi ”valehdella” tai ”puhua totta”, koska kaikki hänen kertomansa, harhaanjohtavaa tai ei, on totuus hänestä itsestään.²⁸

Kuusikymmentäluvun sukupolvea, radikalismia ja niiden muistamista on Suomessa tutkittu paljon. Kulttuurihistorioitsija Marja Tuominen käsittelee väitöskirjassaan ”*Me ollaan kaikki sotilaitten lapsia.*” *Sukupolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa* (1991) sitä, missä määrin ja miten kuusikymmentäluvun sukupolvea motivoi tarve purkaa vanhempiensa sukupolvelta ja kasvuympäristöstään omaksuttuja auktoriteettimalleja. Historioitsija Katja-Maria Miettunen tutkii teoksessaan *Menneisyys ja historiakuva. Suomalainen kuusikymmentäluku muistelijoiden rakentamana ajanjaksona* (2009) kuusikymmentäluvun eläneiden muistelijoiden rakentamaa historiakuvaa vuosikymmenestä, sen merkityksellistämistä ja muistamista. Sekä Tuomisen että Miettusen kirjat sivuavat myös Kaisa Korhosen roolia yhtenä kulttuuriradikalismin päätekijöistä ja osana ylioppilasteatteritoimintaa kuusikymmentäluvulla. Kuusikymmentäluvun sukupolven ja sitä edeltävän sukupolven välistä murrosta on tutkinut sosiologi Pertti Alasuutari teoksessaan *Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994* (1996). Vasemmistoradikaalien kirkkokritiikkiä, luterilaisuuden murrosta ja evankelisluterilaisen kirkon yleistä kritiikkiä julkisessa keskustelussa on tutkinut kirkkohistorioitsija Ilkka Huhta artikkelissaan ”Suomen luterilainen kirkko ja julkisen keskustelun murros 1960-luvulla” (2013) ja kirkkohistorioitsija Mikko Malkavaara luvussaan ”Luterilaisuuden vaikutus kulttuuriin ja yhteiskuntaan” teoksessa *Monien uskontojen ja katsomusten Suomi* (2017). Yhteiskuntatieteilijä Antti Karisto on tutkinut suurten ikäluokkien ja 1960-luvun sukupolvikapinan yhteyttä teoksessaan *Suuret ikäluokat* (2005). Aikalaisaineistona käytän ohjaaja ja teatteritutkija Timo Kallisen haastatteluista koottua kirjaa *Ylioppilasteatteri 1925–1976* (1976), jossa hän haastattelee muiden teatterintekijöiden ohella Kaisa Korhosta ja tämän kokemuksia Ylioppilasteatterin suunnanmuutoksesta kuusikymmentäluvulla. Lisäksi hyödynnän silloisen arkkipiispa Martti Simojoen ja Seppo Juvan teosta *Tästä on kysymys* (1965), jossa he vastaavat luterilaista kirkkoa vastaan esitettyyn kritiikkiin kuusikymmentäluvulla.

Lähden liikkeelle tarkastelemalla sukupolvikonfliktia kuusikymmentäluvun suurten ikäluokkien mobilisaationa ja porvarillisen yhteiskunnan sekä vanhemman sukupolven arvomaailman kritiikkiä. Seuraavaksi erittelen Korhosen poliittisia teatteriesityksiä ja niiden merkittävyyttä sukupolven itsenäistymisessä ja kulttuuriradikalismissa. Toisessa käsittelyluvussa tutkin

---

²⁸ Smith & Watson 2010, 15–16.

Korhosen ja laajemmin kuusikymmentäluvun sukupolven kirkonvastaisuutta ja evankelisluterilaiseen kirkkoon ja sen auktoriteetteihin kohdistunutta kritiikkiä. Lopuksi tarkastelen, miten Korhosen myöhempi tilinteko menneisyydestä ja mahdollinen elämäkatsomuksen uudelleenarviointi kuvastavat laajempaa itsetutkiskelun tarvetta 1960-luvun uusvasemmistolaisten keskuudessa. Uudelleenarvioinnille syntyi tilaus, kun Neuvostoliitto ja itäeurooppalainen sosialistinen blokki romahtivat 1990-luvun taitteessa ja mursivat maailmaa vuosikymmeniä jakanen arvojärjestelmän.

2 Kuusikymmentäluku sukupolvikonfliktin näyttämönä

2.1 Suuret ikäluokat ja porvarillisen yhteiskunnan kritiikki

Aukoton kansalaismoraali ”koti, koulu, kirkko ja isänmaa” ei enää kelvannut meille. Meitä oli hirvittävästi manipuloitu. Suomi oli nostettu sodan jälkeen jaloilleen meidän sielujemme hinnalla. Meistä oli yritetty tehdä värittömiä ”kunnon kansalaisia”, kuuliaista keskiluokkaa, tylsimyksiä. Näin me ajattelimme.²⁹

Kaisa Korhonen kirjoittaa muistelmissaan suuresta vimmasta irtautua keskiluokkaisesta taustastaan, jota hän piti ristiriitaisena omalle maailmankuvalleen kuusikymmentäluvulla. Hän puhuu keskiluokkaisuudesta ”traumana”, josta piti päästä irti keinolla millä hyvänsä. Piti ”hyppätä keskiluokasta ulos”, ruveta ”luokkapetturiksi”! Korhonen itse määrittelee keskiluokkaisuuden ylemmydentuntoisena, sisältä onttona ja kaksinaismoralistisena elämäntapana, jossa tärkeintä on pitää yllä rikkoutumattomia kulisseeja. Ihmisen onnellisuus, paremmuus ja sosiaalinen asema täytyy olla ulkoisesti todistettavissa muille ihmisille, jotka toimivat samaan aikaan sekä paremmuuden todistajina että vihollisina, joista ei oikeasti välitetä. Korhosen mukaan keskiluokkaisuuden käsitteen takana on ”toisten olemassaolo ihmisen tärkeimpänä yleisönä”, jossa ”kaikki mitataan sillä miltä se näyttää toisten silmissä”. Korhonen muistelee, miten lapsuudessa leikkiveroita valitessa ei missään nimessä saanut mennä rautatiensillan toiselle puolelle, siellä asuivat työläiset.³⁰

Porvarillisen yhteiskunnan edustamat arvot ”koti, koulu, kirkko ja isänmaa” olivat juuri niitä asioita, joita vastaan nuoret radikaalit ryhtyivät taistelemaan. Historioitsija Katja-Maria Miettusen mukaan radikaalien muistelmissa vanhempien edustamat arvot yleistetään koskemaan kaikkia saman ikäluokan edustajia, eli porvaristaustaisten vanhempien kritiikissä on kyse koko sukupolven, ja sitä kautta tämän sukupolven rakentaman yhteiskunnan kritiikistä. Yhteiskunnan instituutioiden siis ajateltiin edustavan niitä arvoja, joita radikaalit eivät voineet sellaisenaan hyväksyä. Nuoret ajattelivat vanhemman sukupolven olevan yksinkertaisesti vanhojen arvojen vankkoja puolustajia, jotka eivät jakaneet samaa uudistusmielisyyttä nuoremman sukupolven kanssa.³¹ Tämä johti lopulta ensin osittaiseen tai kokonaiseen irtautumiseen omasta taustastaan, ja sen jälkeen vanhoillisina ja porvarillisina pidettyjen instituutioiden ja yhteiskunnallisten rakenteiden kritisoinnissa. Radikaalien tavoitteena oli sekä valtarakenteiden että arvojen kokonaisvaltainen muutos yhteiskunnassa, eli Korhosen sanoin

²⁹ Korhonen 1993, 43.

³⁰ Korhonen 1993, 126, 171–172.

³¹ Miettunen 2009, 46.

”irtisanoutuminen hallitsevista”.³² Tämä pyrittiin toteuttamaan kuusikymmentäluvun alku- ja keskivaiheilla lähinnä anti-autoritaarisena ja pasifistisena kulttuuriradikalismina, populaarikulttuurin ja taiteen keinoin.³³ Kuitenkin Tšekkoslovakian miehitys ja Helsingin Vanhan ylioppilastalon valtaus vuonna 1968 toimivat eräänlaisena käännekohtana, jonka jälkeen radikaaliliike muuttui rauhanomaisesta ”iloisesta radikalismista”³⁴ osittain institutionalisoituneeksi, marxilaista puhtasoppisuutta korostavaksi ja jakautuneemmaksi liikkeeksi.³⁵ Korhosen muisteluissa ”vallaton ja haaveellinen 60-luku oli kääntynyt sodankäynniksi ja haaveilijat olivat joutuneet tappiolle”.³⁶ Katja-Maria Mieltusen mukaan moni radikaali muistelija kokee vuoden 1968 merkinneen ”kuusikymmentäluvun” loppua.³⁷

Marja Tuomisen mukaan ”kulttuuri tarvitsee sitä voimakkaampia nuoria, mitä voimakkaampia ja katkerampia ovat edellisten sukupolvien nuoriin kohdistamat odotukset”.³⁸ Yksi merkittävä syy sukupolvien väliseen konfliktiin kuusikymmentäluvulla oli nuoren sukupolven politisoituminen. Nuorten radikaalien politisoituminen erosi edellisistä sukupolvista ennen kaikkea siinä, mitä ”politiikalla” kumpikin sukupolvi tarkoitti. Antti Kariston mukaan käsitys suurten ikäluokkien poliittisuudesta on saanut liian puoluepoliittisia tulkintoja. Kun vanhempi sukupolvi ymmärsi ”poliittiseksi” vain kaiken mikä poikkesi heidän omasta arvomaailmastaan ja näkökannoistaan, niin uusi radikaali sukupolvi ymmärsi poliittiseksi myös pelkästään omien mielipiteidensä esittämisen ja vanhojen rakenteiden sekä ajattelumallien haastamisen. Vanhan edustajat eivät nähneet omien asenteidensa tai toimintansa olevan millään tasolla poliittista, kun taas uusi sukupolvi näki asian eri tavalla.³⁹ Sukupolvikonfliktiksi nuorten poliittisuus joutuu silloin, kun uudempi sukupolvi ei jaa edellisen kanssa perinnettä, jossa nuorten täytyy automaattisesti kunnioittaa vanhempiaan⁴⁰. Suuret ikäluokat pyrkivät hajottamaan porvarillista yhtenäiskulttuuria ja näyttivät vanhemmalle sukupolvelle, miten monet itsestäänselvinä pidetyt asiat ovat kuitenkin valintoja.⁴¹

Kulttuurihistorioitsija Marja Tuomisen mukaan kuusikymmentäluvun sukupolven omasta taustasta ja auktoriteeteista irtautumisessa sekä nuorisokapinassa on kyse yhdeltä osin

---

³² Mieltunen 2009, 200; Korhonen 1993, 129.

³³ Karisto 2005, 30.

³⁴ Mieltunen 2009, 157.

³⁵ Karisto 2005, 30; Pernaa 2021, 31.

³⁶ Korhonen 1993, 75.

³⁷ Mieltunen 2009, 157, 169.

³⁸ Tuominen 1991, 392.

³⁹ Karisto 2005, 31.

⁴⁰ Tuominen 1991, 127.

⁴¹ Karisto 2005, 31.

”paratiisin vartijan” karkottamisesta. Jotta nuoret pystyisivät kieltäytymään niistä tehtävistä ja velvollisuuksista sekä odotuksista, joita vanhemmat ovat heihin projisoineet, on heidän pakko hylätä nämä odotukset ja määritellä itse omat arvonsa ja maailmankuvansa. ”Isä-auktoriteetti” leviää muihinkin yhteiskunnallisiin auktoriteetteihin ja valtarakenteisiin, ja näitä vastaan protestoimalla nuoret pystyvät irtautumaan vanhakantaisista arvoista, jotka eivät ole rakentuneet heidän omien kokemustensa perusteella.⁴²

Tukea tähän irtautumiseen ja sitä kautta itsenäistymiseen nuoret löysivät kuusikymmentäluvun tärkeimmältä valtiomieheltä, presidentti Urho Kekkoselta. Tuomisen mukaan ”Kekkonen omalla tavallaan pyrki vapauttamaan nuoria lähettilästehtävästä, jonka tarkoituksena oli heidän vanhempiansa särkyneiden maailmojen paikkaaminen ja suojaaminen”. Vuosikymmenen alussa Kekkonen puhui rauhantahtoisen ulkopoliitiikan ja aseistariisunnan puolesta sekä tuki irtautumista 30-luvun oikeistolaisesta ideologiasta, mikä heijasteli nimenoman nuorten radikaalien pyrkimyksiä.⁴³ Tammikuussa 1962 Kekkonen puhui liittoutumisestaan muutoshaluisten nuorten kanssa:

Se on henkistä vapautumista 30-luvun ideologiasta, joka tietoisesti tai tiedostomattomasti vielä hallitsee vanhempaa ikäpolvea, se merkitsee uuden isänmaallisen ja kansallisen ideologian muovautumista. [...] Nuori polvi astuu esille uusin ja tervein tunnuksin.⁴⁴

Kekkonen järjesti nuorille radikaaleille ”lastenkutsuja”, joiden tarkoituksena oli luoda molemmille osapuolille hyödyllistä keskusteluilmapiiiriä. Kekkonen koki omille intresseilleen tärkeäksi luoda suhteita radikaaliin nuorisoon, sillä hän koki heillä olevan ”eniten sanansijaa tulevassa Suomessa”.⁴⁵ Molemmipuolisesti nuoret saivat symbolista tukea pyrkimyksilleen maan korkeimmalta poliittiselta auktoriteetilta. Tammisaaren ”lastenkutsuille” kaksi kertaa kutsun saanut Kaisa Korhonen muistelee omaa asennoitumistaan Kekkoseseen kuusikymmentäluvulla:

Olimmeko me ”kuusikymmentälukulaiset” kypsää saalista, jonka Kekkonen söi suihin niin kuin eräässä kulttuurikeskustelussa taannoin väitettiin? [...] Luulen että hyväksyin Kekkoson samassa paketissa kuin hylkäsin kodin, koulun, kirkon ja isänmaan periaatteen. Hän oli ollut niin mielettömän epäsuosittu, vähän niin kuin Neuvostoliitto. Sen täytyi todistaa hyvää.⁴⁶

---

⁴² Tuominen 1991, 57–64.

⁴³ Tuominen 1991, 81, 85.

⁴⁴ Ibid., 82.

⁴⁵ Ibid., 86. Ks. myös Virtanen 2001, 274.

⁴⁶ Korhonen 1993, 73.

Vaikka kuusikymmentäluvun radikalismi näyttäytyi ensisijaisesti auktoriteettien vastaisena liikkeenä, se ei merkinnyt kaikkien auktoriteettien välitöntä ja kategorista hylkäämistä; Kekkonen ei edustanut nuorille samanlaista ”isä-auktoriteettia” kuin vanhentuneena pidetty ”koti, uskonto, isänmaa”, jonka ruumiillistumia porvarilliset oikeistopoliitikot sekä omat vanhemmat olivat. Kyse oli enemmänkin siitä, millaisia auktoriteetteja oltiin valmiita hyväksymään. Tässä suhteessa onkin kiinnostavaa, miten symbolista tukea vallitsevia rakenteita arvostelevalle liikkeelle löydettiin valtion huipulta.⁴⁷ Katja-Maria Miettusen mukaan onkin poikkeuksellista, että liittolainen nuorille radikaaleille saatiin ”sotasukupolven poliitikosta” Kekkosesta.⁴⁸ Kekkonen myötäilevä suhtautuminen Neuvostoliittoon voi olla myös osa hänen viehätysvoimaansa; Kaisa Korhonen muistelee, miten hän inhosi asennetta, jossa ”kaikki mikä oli Neuvostoliitosta peräisin oli periaatteessa porvariston silmissä naurettavaa”.⁴⁹ On myös mahdollista, että Korhonen koki samaistuvansa Kekkonen rooliin eräänlaisena joukkojen johtajana ja negatiivisen huomion kohteena: ”Arvostin jatkää, joka oli säilyttänyt jylhyytensä mustamaalauksen kohteena ja kestänyt vastuun paikalla monissa Suomen historian kriittisimmistä vaiheista.”⁵⁰

Katja-Maria Miettusen mukaan radikaaliliikkeen taustalla oli vanhan ja nuoren sukupolven eriävä suhtautuminen sotaan ja elämäntilanteiden eroavaisuus. Kuusikymmentäluvun muisteilijoiden tarinoissa sukupolvien välisessä konfliktissa oli nimenomaan kyse ”sotasukupolven” ja ”rauhansukupolven” näkemysten eroista, ja kamppailu oli väistämätön historiallisen tilanteen eli sodan aiheuttama seuraus. Koska suuret ikäluokat eivät joutuneet kokemaan sotaa muuta kuin vanhempiensa traumojen kautta välillisesti, lasten ja vanhempien maailmankuvat olivat alusta asti tuomittuja eroamaan toisistaan merkittävästi. Tämän lisäksi elintason nousu ja hyvinvoinnin kasvu aiheuttivat nuorison muodostumisen ensimmäistä kertaa historiassa omaksi ryhmäkseen, jolla oli oma laajempi tietoisuutensa ja sitä kautta mahdollisuus omien näkökantojen muodostamiseen ja vanhojen auktoriteettien kyseenalaistamiseen. Myös television yleistymisen ja kansainvälistymisen oli avartanut nuorten maailmankuvaa ja mahdollistanut aiempaa itsenäisempää ajattelua.⁵¹

Kaisa Korhosen kohdalla syynä auktoriteettikritiikkiin ja omista juurista irtautumiseen voidaan nähdä olevan ennen kaikkea halu muuttaa maailmaa ja vaatimus itsemäärittelyyn.

---

⁴⁷ Lisää Urho Kekkonen ja radikaalien yhteisymmärryksestä ks. Miettunen 2009, 178–184.

⁴⁸ Miettunen 2009, 178.

⁴⁹ Korhonen 1993, 137.

⁵⁰ Ibid., 74.

⁵¹ Miettunen 2009, 42–48.

Muistelmissaan Korhonen reflektoi elämäänsä kuusikymmentäluvulla: ”Vaatimus puhua ’enemmän kuin mikä vain itseäni koskee’ koskettaa minua tänä päivänä yhtä paljon kuin aikanaan kosketti. Siinä on työväenliikkeen rautainen virta.”⁵² Toisin kuin vanhempi, porvarillinen sukupolvi, joka Korhosen mukaan välitti toisista ihmisistä vain pinnallisesti, Korhosen edustama radikaali sukupolvi uskoi aidosti välittävänsä yhteiskunnallisista, eettisistä ja humanitäärisistä kysymyksistä. Ulkomailta Suomeen rantautuneiden esikuvien mukaan syntyi uudenlaisia kansalaisliikkeitä, joiden tarkoituksena oli puolustaa liberaaleja vapausoikeuksia ja vaatia oikeutta oikeudettomille.⁵³ Vasemmistoliikkeeseen kuuluneen Ilkka Kylävaaran mukaan vasemmistoradikalismi antoi nuorille syyn sekä ”rakastaa rauhaa, solidaarisuutta ja kansainvälisyyttä” että ”vihata porvareita”⁵⁴; Korhonen itsekin kirjoittaa muistelmateoksessaan, miten syynä hänen poliittisesti vasemmalle sitoutumiseensa kuusikymmentäluvulla oli ”uhma porvareita” ja ”solidaarisuus todellisia sorrettuja kohtaan”.⁵⁵ Tämän lisäksi hän kertoo kokeenneensa, ettei aito itsenäistyminen tai omien mielipiteiden rakentaminen ole mahdollista ilman oman taustansa hylkäämistä. Vuonna 1993 hän totesi *Anna*-lehdelle, että ”itsenäistyminen, jos sellaista on olemassa, hyvin voimakkaista juurista itsenäistyminen vaatii sen, että ne pitää kerta kaikkiaan kieltää”.⁵⁶

Korhosen auktoriteettikritiikissä ja laajemmin sukupolvikonfliktissa on kyse suoranaisestä kodin, uskonnon ja isänmaan torjumisesta, jolloin voidaan tulkintani mukaan puhua niin sanotusta vanhan hylkäämisen diskurssista. Sota-ajan aiheuttamat traumat olivat muokanneet edellisen sukupolven identiteettiä ja todellisuuskäsitystä perustavanlaatuisesti, ja sodan kokeneet aikuiset tahallisesti tai tahattomasti projisoivat omat pelkonsa ja toiveensa seuraavaan ikäpolveen, joka nähtiin lähtökohtaisesti vain työvoimareservinä, jatkuvuuden ja kansantulon säilyttäjänä.⁵⁷ Kieltäytyminen sodanjälkeisen yhteiskunnan asettamista velvollisuuksista ja vakiintuneiden valtarakenteiden sekä vanhemman sukupolven arvojen ja maailmankuvan julkinen kritisoiminen aiheuttivat sukupolvikonfliktin, jonka taustalla oli loppujen lopuksi kyse nuorten tarpeesta pystyä itse määrittelemään oma identiteettinsä, maailmankuvansa ja tehtävänsä maailmassa, heidän omilla ehdoillaan. Vanhan hylkäämisen diskurssi kuvastaa

---

⁵² Korhonen 1993, 126.

⁵³ Malkavaara 2017, 59.

⁵⁴ Kylävaara 2004, 33.

⁵⁵ Korhonen 1993, 133.

⁵⁶ Siltanen 1993, 21.

⁵⁷ Tuominen 1991, 386–387.

vastakkainasettelua tunkkaisena pidetyn ja sisäänpäin kääntyneen ”30-luvun sukupolven” ja poliittisesti aktiivisen ja muutoshaluisen ”60-luvun sukupolven” välillä.

2.2 Teatteri kulttuuriradikalismien keihäänkärkenä

Väkivaltaa emme tahdo, väkivaltaa emme tee.

Vain heikko vaatii väkivaltaa, vain heikko tottelee.

Mitä emme tahdo emme tee!

Tämä ”me” teki Lapualaisopperasta mielestäni enemmän kuin teatteria. Se teki siitä manifestin sukupolven itsenäistymisestä. Se oli ilmoitus, että meitä ei voinut ohittaa.⁵⁸

Kuusikymmentäluvun nuorien vasemmistolaisuuden voidaan nähdä alkaneen antiautoritaarisesta kulttuuriradikalismista, joka oli yksi vuosikymmenen merkittävimmistä ilmiöistä.⁵⁹ Sosiologi Pertti Alasuutarin mukaan kuusikymmentäluvun kulttuuriradikalismia on pidetty suurena henkisen ja kulttuurisen ilmapiirin murroskohtana ja sukupolvikonfliktina, jossa muutoshaluiset radikaalit ottivat tietoisesti etäisyyttä vakiintuneita ilmaisumuotoja edustaneisiin porvareihin.⁶⁰ Katja-Maria Miettusen mukaan ”radikalismien heijastuman” ja ”sukupolven tulkin” eli Ylioppilasteatterin voidaan nähdä olevan kuusikymmentäluvun muistelijoiden mielessä se areena, jolla uuden sukupolven aitoa yhteiskunnallista vaikuttamista tapahtui ensimmäistä kertaa.⁶¹ Teatterin yhteiskunnallinen suunnanmuutos näkyi sekä uusissa, yhteiskunnallisiin kysymyksiin liittyvissä teemoissa ja erilaisessa ilmaisussa että siinä, millaiseksi teatteri-instituution tehtävä yhteiskunnassa ymmärrettiin.⁶² Ylioppilasteatterin uuden radikaalin sukupolven toiminta ei ollut poliittisiin puolueisiin sitoutunutta, vaan ennen kaikkea vallitsevia normeja ja arvoja kyseenalaistavaa.⁶³ Kaisa Korhonen muistelee teatterin toimintaan kohdistunutta muutoshaluaan näin:

---

⁵⁸ Korhonen 1993, 59.

⁵⁹ Karisto 2005, 30.

⁶⁰ Alasuutari 1996, 218.

⁶¹ Miettunen 2009, 98. Ks. myös Rautiainen 2001, 83.

⁶² Tuominen 1991, 130, 179.

⁶³ Rautiainen 2001, 24.

Mielenkiintoni suuntautui kuitenkin enemmän teatterin rakenteisiin. Halusin muuttaa niitä. [...] Teatterin tarkoituksesta, sen rutiineista ja hierarkioista puhuttiin tuolloin paljon. Ja toimittiin niiden murtamiseksi.⁶⁴

Kuusikymmentäluvun kulttuurista aktivismia käsittelevä tutkimus ja aikalaismuistelmat nostavat Kaisa Korhosen kulttuuriradikalismien keskushahmojen joukkoon, joihin kuuluivat Korhosen lisäksi hänen ystävänsä ja kollegansa Kalle Holmberg ja Arvo Salo, sekä hänen silloinen puolisonsa Kai Chydenius; vaikka radikaali sukupolvi korostikin kollektiivin voimaa, muutamat yksittäiset tekijät nousivat esiin poliittisen teatterin uranuurtajina. Marja Tuomisen mukaan Kaisa Korhonen oli yksi aikansa Ylioppilasteatterin päätekijöistä, jonka mielestä teatteri kaipasi uudistusta; Korhosta kiinnosti kuusikymmentäluvulla etenkin teatterin ja yhteiskunnan välinen suhde, ja hän koki teatterin tehtäväksi nimenomaan ihmisten *haastamisen*, joka voitiin saavuttaa kabareella, protestilauluilla, satiirilla ja poliittisella teatterilla.⁶⁵ Ohjaaja Timo Kallisen mukaan Korhonen arvioi vanhemman viisikymmentälukulaisten taiteen keskityneen pääasiassa ”elitistiseen” kirjallisuuteen, jonka poliittisesti aktiivinen ja toiminnanhaluinen radikaali sukupolvi ei kokenut riittävän.⁶⁶ Haluttiin kyseenalaistaa, haastaa ja sitoa teatteri ottamaan kantaa niihin kysymyksiin, joita radikaali sukupolvi piti tärkeänä. Marja Tuomisen mukaan teatterin itsetarkoitus ei ole haastaa, mutta koska teatteri on aina aikaansa sidottu, sen on pakko olla valmis vastaamaan ajan mukana tuomiin haasteisiin ja hylättävä kaikki se, mikä ei ole enää ajankohtaista.⁶⁷ Korhonen kirjoittaa muistelmissaan radikaalien suhtautumisesta porvarilliseen umpikujaan joutuneeseen teatteriin:

Kaikki oli meidän mielestämme paskaa, kaikki aloilleen asettuneet olivat myyneet sielunsa. Teatteritalotkin olivat vastenmielisiä ja teatteri-illuusio epäilyttävä.⁶⁸

Paikalleen jämähäneen ja sisäänpäin kääntyneen teatterin tilalle Korhonen muiden radikaalien ohella tarjosi kabareelauluja, joiden tarkoituksena oli musiikintutkija Tarja Rautiaisen mukaan hyökätä ”vanhan polven sivistyneistöä ja sen edustamaa arvomaailmaa kohtaan”.⁶⁹ Korhonen muistelee ensimmäistä yhteiskunnan ongelmiin kantaaottavaa satiiriaan Ylioppilasteatterissa: ”Me halusimme osoittaa sormella sovinnasta, automaattisesti omaksuttua, nöyrystelevää käyttäytymistä.”⁷⁰ Ylioppilasteatterin *Orvokki-kabareet* saivat alkunsa vuonna 1965 syksyllä, kun Yleisradion teatterilta tilaamat kirjalliset kabareet esitettiin radiossa

⁶⁴ Korhonen 1993, 69.

⁶⁵ Tuominen 1991, 180.

⁶⁶ Kallinen 1976, 76–77; Rautiainen 2001, 19–20.

⁶⁷ Tuominen 1991, 180.

⁶⁸ Korhonen 1993, 70.

⁶⁹ Rautiainen 2001, 105.

⁷⁰ Korhonen 1993, 43.

protestilaulujen muodossa. *Orvokki-kabareessa* otettiin kantaa asioihin, joita ei koskaan aiemmin Yleisradiossa oltu tuotu julki: asuntopulaan, naisten asemaan, maanpuolustukseen, seksuaalinormeihin, sodanvastaisuuteen ja ennen kaikkea valtiokirkon kritiikkiin.⁷¹ Korhonen muistaa Suomen olleen kuusikymmentäluvulla ”tavattoman kaksinaismoraalinen” ja ”vanhakantainen” maa, jossa *Orvokki-kabareen* aiheista ei ”sopinut puhua ääneen”.⁷² Jälkikäteistulkinnan mukaan esityksen taiteellisuus ei ollut pääasia, vaan tärkeintä oli yhteiskunnallinen, porvarillisen moraalin kritiikki.⁷³ Korhonen muistelee, miten monesta protestilaulusta syntyi suuri häly mediassa: seksuaalissävytteinen laulu nimeltä ”Ei”, sodanvastainen ”Vietnam-laulut”, ja etenkin kirkkokriittiset laulut nimeltä ”Onnittelut Jeesukselle ylennyksen johdosta” ja ”En kai vai ole nimikristitty” saivat ihmiset raivostumaan. Korhonen uskoo, että hän sai suurimman osan negatiivisesta huomiosta osakseen koska oli papin tytär: ”Sain kotiin kirjeitä joissa minua sanottiin naarassudeksi ja toivotettiin: ’Kirous seuratkoon teitä, te paholainen’”.⁷⁴

Orvokki-kabareen lisäksi toinen teatteriesitys, jonka tarkoituksena oli haastaa vallitsevaa kulttuuria ja vanhemman sukupolven auktoriteettia, oli provokatiivinen teatteriesitys nimeltä *Lapualaisooppera*.⁷⁵ Kaisa Korhonen muistelee teatteriesitystä seuraavasti: ”*Lapualaisoopperan* aatesisältö lepäsi teoreettisen vastakkainasettelun varassa. Piti vastata pahaan hyvällä, kieltäytyä jatkamasta väkivallan ketjua”. Korhosen mukaan esitys oli ”haaste, heittäytyminen päistikkaa hankaluuksiin”. Hän oli varma, että ”tämän aiheen käsittely katkaisisi uramme”.⁷⁶ Oopperassa purkaantui vuosikymmenen alusta asti kasvanut yhteiskunnallinen paine, ja esityksen poliittinen sanoma heijasteli nimenomaan radikalisoituvan sukupolven mielialoja.⁷⁷ Esityksen merkittävyyttä lisäsi huomattavasti myös se, että sen ensi-illan aikana vasemmisto sai voitokkaan eduskuntavaalituloksen, ja *Lapualaisoopperan* kirjoittaja ja kulttuuriradikaali Arvo Salo valittiin eduskuntaan.⁷⁸ Esityksen uhmakkuus ja poliittisuus yhdistettynä vasemmiston vaali-voittoon samana iltana teki *Lapualaisoopperasta* ehdottomasti yhden kuusikymmentäluvun radikaalien huippuhetkistä, joka heijasteli koko sukupolven arvokapinaa.

---

⁷¹ Korhonen 1993, 42–44; Miettunen 2009, 94.

⁷² Korhonen 1993, 43.

⁷³ Miettunen 2009, 94.

⁷⁴ Korhonen 1993, 46.

⁷⁵ Miettunen 2009, 147.

⁷⁶ Korhonen 1993, 54–55.

⁷⁷ Kallinen 1976, 73.

⁷⁸ Miettunen 2009, 148.

Lapualaisoopperassa oli kyse totuuden ja historian haltuunotosta sekä kieltäytymisestä jatkaa sukupolvelta toiselle perittyä väkivallan kierrettä.⁷⁹ Esityksessä oli kyse 1930-luvulla toimineen kommunisminvastaisen Lapuanliikkeen väkivallasta, ja sen vaikutuksista 1960-luvun poliittiseen ja yhteiskunnalliseen todellisuuteen.⁸⁰ Katja-Maria Miettusen mukaan juuri kolmekymmentäluku on radikaalien muisteluissa se vuosikymmen, johon kuusikymmentälukua verrataan: kun kuusikymmentäluku edustaa kaikkea uutta ja hyvää, niin kolmekymmentäluku edustaa kaikkea vanhentunutta ja ikävää.⁸¹ Kaisa Korhonen muistelee teatteriesitystä seuraavasti: ”Se oli rapsodia pahoista teoista ja niiden uhreista, jotka hillitsevät itsensä. Lapuanliike eli Mustat harjoittavat terroritekoja, uhrin eli Punaiset pidättäytyvät kustannuksista, koska uskovat sen vievän oikeuden voittoon, ihmiskunnan viisastumiseen.”⁸² *Lapualaisooppera* oli suuri väkivallattomuuden julistus, mikä oli yksi tärkeimpiä radikaalin sukupolven arvoja.

Kuusikymmentäluvun teatterin suunnanmuutoksen taustalla oli pitkään kytenyt poliittisen vasemmiston ja porvarillisen yhteiskuntajärjestelmän kulttuurinen vastakkainasettelu.⁸³ Yhdeltä osin myös nuorison muotoutuminen ensimmäistä kertaa historiassa taloudellisesti, poliittisesti ja tiedollisesti omaksi, itsenäiseksi ryhmäkseen, sai nuoret joukkoliikkeen voimalla etsimään uusia itseilmaisun keinoja, mihin juuri teatteri osoittautui oikeaksi areenaksi.⁸⁴ Historioitsija Henrik Meinanderin mukaan muutoksen taustalla oli myös kulttuuriradikaalien kokemus ärtyneisyyttä, että yhteiskunnan eliitti koki oikeudekseen ohjata kansan makua ja kulutustottumuksia sopimaan omiin, porvarillisen kulttuurin kansansivistyksellisiin ihanteisiinsa. Tämä asenne ja protestihenki johtivat iskevään kulttuurisen valtarakennelman kritiikkiin.⁸⁵ Osittain kyse oli myös yksilön vapaudesta ja omista porvarillisista juurista irrottautumisesta, mikä nimenomaan heijasti radikaalin sukupolven pyrkimyksiä. Teatteriohjaaja Timo Kallinen haastatteli teoksessaan kuusikymmentäluvulla Ylioppilasteatterin johtajana toiminutta Jaakko Pakkasvirtaa, joka kuvaili ajan teatteria näin:

Jotta silloinen, useimmiten porvarillisen taustan rasiitteita kantava opiskelijapolvi olisi voinut vapautua yhteiskunnallisessa ajattelussaan, sen täytyi ensin vapautua jollakin konkreettisella elämänalueella. Ratkaisevaksi kysymykseksi saattoi

---

⁷⁹ Miettunen 2009, 150.

⁸⁰ Tuominen 1991, 182.

⁸¹ Miettunen 2009, 201.

⁸² Korhonen 1993, 55.

⁸³ Meinander 2017, 266.

⁸⁴ Miettunen 2009, 43.

⁸⁵ Meinander 2017, 267–268.

muodostua esimerkiksi se, että pääsi irti pikkuporvarillisen kotiympäristön ahdistavasta vaikutuksesta.⁸⁶

Korhonen muistelee *Lapualaisoopperaa* ”manifestina sukupolven itsenäistymisestä”. Teatteri oli kanava sille toiminnanhalulle ja protestille, joka koko sukupolvella oli kytenyt heidän saatuttaessaan nuoren aikuisuuden. Taiteellinen ilmaisu tuki henkilökohtaista vapautumista, kun nuoret radikaalit pyrkivät irti sodanjälkeisestä porvarillisesta kulttuurista, joka koettiin vanhanaikaisena ja sovinnaisena. Provosoivat teatteriesitykset olivat tilaisuus luoda valoa niihin yhteiskunnallisiin ongelmiin ja aiheisiin, joita oltiin siihen asti pidetty tabuina tai joista oltiin vaiettu. Korhosen mukaan ”piti olla näkemystä jonka takana seisoa”⁸⁷. Tämän lisäksi haluttiin kaivaa porvarien suojelema historiallinen totuus esiin, ja lisätä tietoisuutta oman maan poliittisesta lähihistoriasta.⁸⁸ *Orvokki-kabareessa* mukana ollut ohjaaja Timo Bergholm kuvailee kabareen pyrkimyksiä Pertti Hemánuksen *Reporadio*-analyysissä: ”Me halusimme todella vilpittömästi olla piikki porvarillisen yhteiskunnan lihassa. Me halusimme osoittaa epäkohtia, ei ärsyttää – mutta ei meillä toisaalta ollut mitään sitä vastaan jos porvarit älähtäisivät.”⁸⁹

Tarja Rautiaisen mukaan koko kuusikymmentäluvun taiteen kenttää leimasi ”protestihenkiisyys”, jonka taustalla oli ”porvarillista elämäntapaa kritisoivat boheemit sankarit”.⁹⁰ Aikalaisjulkisuudessa provokaatioksi tulkitut teatteri-esitykset saivat yleistyvän television myötä valtavasti huomiota, eikä myöskään vuonna 1965 radioidut ja vuonna 1966 televisoidut *Orvokki-kabareet* säästyneet paheksunnalta.⁹¹ Kun sotia edeltänyt 1930-luvun ilmapiiri koettiin ikävänä isänmaallisen oikeiston aikana, suurten ikäluokkien aikuistumisen vuosikymmen oli uusvasemmiston voimannäytön kausi. Kaisa Korhosen ja hänen sukupolvensa pyrkimys moniarvoistaa suomalaista kulttuurielämää ja tukea ilmaisunvapautta protestilaulun ja yhteiskunnallisen kabareen keinoin heijastaa sukupolven patoumien purkautumista protestin muodossa. Voidaan puhua siis niin sanotusta protestin diskurssista, joka hahmottuu selkeästi Kaisa Korhosen muistelmista. Korhosen mukaan protestilla oli kuitenkin hintansa: ”Maksuna oli meidän kaikkien jälkikäteen saama huono maine, melkein kansalaisluottamuksen menetys.”⁹²

Korhonen siteeraa muistelmateoksessaan *Lapualaisoopperan* jälkeen hänestä *Aamulehteen* kirjoitettua mustamaalausta:

---

⁸⁶ Kallinen 1976, 57.

⁸⁷ Korhonen 1993, 42.

⁸⁸ Miettunen 2009, 150. Ks. myös Kylävaara 2004, 80.

⁸⁹ Hemánus 1972, 86–87.

⁹⁰ Rautiainen 2001, 24, 36.

⁹¹ Hemánus 1972, 87.

⁹² Korhonen 1993, 126.

Kaisa Korhonen on näkyvin suomalaisen kulttuurivallankumouksen amatsoneista, joka kurkku suorana julisti uuden poliittisen järjestyksen ihanuutta ja peittosi pata-
luhaksi jokseenkin kaiken suomalaisen kulttuurin, ennen muuta teatterin, joka
muka on täysin kelvotonta ja tunkiolle kannettavaa. Hänen johdollaan nuoret into-
mieliset ja vanhat säikähtäneet näyttelijät marssivat lavalla tuntikausia edestakai-
sin ja lauloivat tulipunaisen tulevaisuuden suurenmoisuutta.⁹³

---

⁹³ Korhonen 1993, 289.

3 ”Tässä minä olin papintytär” – irtautumisesta itsetutkiskeluun

3.1 Radikaalin sukupolven kirkonvastaisuus

Mitä kirkkoon tulee, oman kritiikkini perusajatus on tämä: kirkosta puuttuu vallankumous. [...] Se vallankumouksellinen joka sysäsi liikkeelle alkukirkon ei ollut säilyttäjä ja vanhan pönkittäjä niin kuin tämän hetken kirkonmiehet ovat. Hän paljasti, hyökkäsi ja vaati muutosta. Ei kristinusko syntynyt ilman suurta sähinää. Kristinusko oli vallankumous.⁹⁴

Muistelmateoksessaan Kaisa Korhonen palaa vuoden 1966 nuorten pappien keskustelutilaisuudessa pitämäänsä puheenvuoroon, jota siteerasin jo tutkielman alussa. Puheessaan hän kietytti uskontokritiikkinsä yhteen avainsanaan: vapaus. Korhonen kirjoittaa vapauden ja uskonnon suhteesta:

Vapaa ihminen on irti ajattelusta ’mitä muut sanovat’. [...] Suomalainen kristillisuus on näyttäytynyt minulle harvoin vapaana ajattelusta ’mitä muut sanovat’. Suomalainen kristitty toimii niin kuin hänen odotetaan toimivan.⁹⁵

Korhosen mukaan vapaus on ”henkistä itsenäisyyttä jonka puitteissa pystyy tekemään ja uskaltaa tehdä omakohtaisia, merkityksellisiä ratkaisuja”.⁹⁶ Tämä tarve vapautteen porvarillisen elämän ja suomalaisen tapakristillisyyden kahleista on selvästi nähtävissä Korhosen poliittisissa kannanotoissa ja tietoisessa etäännyttämisessä kirkosta, joka oli osa hänen lapsuuttaan: hän ei halua täyttää niitä odotuksia tai noudattaa niitä velvollisuuksia, mitä vanhempi sukupolvi oli hänen sukupolvelleen ennalta määrännyt. Hän haluaa vapauden päättää itse omista näkökannoistaan ja identiteetistään ilman ulkopuolisia vaikutteita, varsinkaan vaikutteita lapsuuden auktoriteeteilta, joiden koettiin tukahduttavan nuorten henkilökohtaista vapautumista. *Anna*-lehden haastattelussa vuonna 1993 Korhonen kertoo hänellä olevan ”suoranainen kauhu” ja ”halveksunta” niitä ihmisiä kohtaan, jotka ostavat ratkaisuja suoraan vanhemmiltaan.⁹⁷

Korhosen edustama suomalaisen kristillisyyden ja kirkon kritiikki heijastaa laajemmin hänen sukupolvensa tyytymättömyyttä porvarillisen yhteiskunnan edustamiin kristillis-isänmaallisiin arvoihin ja toimintamalleihin. Korhonen kuvaa suomalaisia kristittyjä muistelmateoksessaan seuraavasti:

---

⁹⁴ Korhonen 1993, 48.

⁹⁵ Ibid., 48.

⁹⁶ Ibid., 48.

⁹⁷ Siltanen 1993, 22.

Suomalainen kristikansa kuuluu mielestäni tähän keskiryhmään. Se on keskiluokkaa. Keskiluokan arvoja ovat varovaisuus, sovinnaisuus, vanhoillisuus, siis muutosten vastustaminen. Olivatko ne Jeesukselle arvoja? Kritiikkimme on ennen kaikkea kohdistunut noihin asenteisiin.⁹⁸

Toivottua valmiutta muutokseen ei kumminkaan kirkon sisältä tuntunut löytyvän. Korhosen mukaan säilyttääkseen asemansa ja tarpeellisuutensa suomalaisessa yhteiskunnassa ”jäykän” ja ”liikkumattoman” kirkon pitäisi poiketa samasta, vanhentuneesta kaavasta ja arvokonservatiivisista normeista.⁹⁹ Vuoden 1966 puheessaan hän kritisoi avoimesti niitä kuusikymmentäluvun nuoria, jotka eivät nouse vastarintaan kristillistä kasvatustaan vastaan, kuten hän itse teki:

Olen tuntenut paljon sellaisia kristillisten vanhempien lapsia, jotka seuraavat vanhempiensa tietä kuuliaisina ja nöyrinä kristittyinä, mutta pelokkaan ja säikähtäneen näköisinä. Saatan aliarvioida näiden ihmisten henkilökohtaisen kannanoton määrän, mutta epäilen, että heidän saamansa kasvatuksen autoritatiivisuus on estänyt henkilökohtaiset näkemykset. En suuresti arvosta tällaisia passiivisesti syntyneitä kristittyjä enkä ainakaan luota heihin.¹⁰⁰

Sodan jälkeinen ensimmäinen suuri yhteiskunnallinen murros ajoittui 1960-luvulle, jolloin alkoi voimistua myös tyytymättömyys perinteiseen kirkkoon.¹⁰¹ Tyytymättömyys näkyi sekä uskonnollisuuden vähenemisessä että kirkon jäsenmäärän laskussa koko läntisessä Euroopassa.¹⁰² Kirkkohistorioitsija Mikko Malkavaaran mukaan kirkon kritiikki kohdistui sen ”agrariseen” ja ”patriarkalis-isänmaallisten” arvojen tukemaan käsitykseen kirkon ja kansan yhteydestä sekä ajatukseen ”koti-uskonto-isänmaa-kolmiyhteyden” pysyvyydestä.¹⁰³ Vielä viisikymmentäluvulla suurin osa suomalaisistakin oli edes jonkin kristillisen kirkon tai yhteisön jäseniä ja kirkot olivat keskeisiä auktoriteetteja yhteiskunnassa, mutta niin kutsuttu maailmanlaajuinen sekularisaation vallankumous kosketti myös Suomea erityisellä tavalla.¹⁰⁴ *Orvokki-kabareessa* Korhonen laulaa, miten ”sekä kaupungin kivinen kirkko että puukirkkomaen törmällä ovat tyhjiä”.¹⁰⁵ Nimenomaan Korhosen sukupolvi oli sen joukkoliikehännän taustalla, joka laittoi vanhat instituutiot suurennuslasin alle, mutta mikä samalla silti heijasteli laajempaakin tyytymättömyyttä kirkkoon ja muihin valtarakenteisiin kuusikymmentäluvulla.

⁹⁸ Korhonen 1993, 50.

⁹⁹ Ibid., 50.

¹⁰⁰ Ibid., 48.

¹⁰¹ Malkavaara 2017, 59.

¹⁰² Huhta 2013, 68.

¹⁰³ Malkavaara 2017, 59.

¹⁰⁴ Huhta 2013, 78.

¹⁰⁵ *Radion Orvokki-kabareet ravistelevat arvoja*. 10.4.2008. Elävä arkisto, Yle.

Suomen evankelisluterilaisen kirkon kriisin voidaan nähdä kultivoituneen ”Salamasodaksi” kutsutussa tapahtumaketjussa vuonna 1964, jossa kirjailija Hannu Salamaa syytettiin romaanissaan *Juhannustanssit* (1964) esiintyvistä jumalanpilkasta. Arkkipiispa Martti Simojoki tuomitsi Salaman romaanin kansanopistolaitoksen 75-vuotisjuhlassa pitämässään juhlapuheessa, jossa hän väitti yhden romaanin kohtauksen ”pilkkaavan huomattavan kansanosan pyhiä tunteita” ja häpäisevän ”meidän vapahtajamme persoonaa”.¹⁰⁶ Arkkipiispan näkökanta johti Salamasodan kärjistymiseen oikeustaisteluksi asti. Korhonen kirjoittaa muistelmissaan *Juhannustanssien* olleen ”arvoissa tapahtuneen murroksen nopea rekisteröijä, harvinaisen tarkkanäköinen teos, erinomainen kirja”.¹⁰⁷ Mikko Malkavaaran mukaan ”Salamasota” kiihdytti yhteiskunnan ja kulttuurin murrosta, jossa kirkko menetti ”puhevaltaansa yhteisen hyvän määrittäjänä”.¹⁰⁸ Korhonen kuului niihin kuusikymmentäluvun nuoriin, jotka ”peruuttivat tässä kohden lojaaliutensa kirkkoa kohtaan”.¹⁰⁹ Korhonen muistelee, miten Simojoki oli hänen isänsä ystävä, jonka hän lapsuudessaan koki ”arvostettuna hahmona”, mutta jota hän muistelee keski-ikäisenä seuraavasti:

Kuva oli romuttunut. Näinkin nyt vieraantuneen ylimyksen, ihmisten älyllistä ja emotionaalista vapautta rajoittavan ja heidän arviointikykyään aliarvioivan vallanpitäjän. Näin myös kirkonmiesten liittoutumisen äärioikeiston kanssa. Oli syytä riitaantua heidän kanssaan, emmekä me epäröineet.¹¹⁰

Heti sotienjälkeisenä aikana ei ollut vielä tarvetta käydä julkista keskustelua kirkon asemasta tai tehtävästä, sillä sotaponnisteluihin osallistunutta kirkkoa ja sen papistoa arvostettiin ja pidettiin kansan tukipilarina.¹¹¹ Kuitenkin kuusikymmentäluvun protestiaallossa kirkko joutui kritiikin ja muutospaineen kohteeksi, kun nuoret radikaalit vaativat instituutiota ottamaan kantaa ihmisoikeuskysymyksiin. Kun ennen kirkon arvo määrittyi sen mukaan, miten hyvin se onnistui vastaamaan ihmisten hengellisiin tarpeisiin, niin kuusikymmentäluvulla haluttiin nostaa suurennuslasin alle se, kuinka hyvin kirkko oli onnistunut edistämään ihmisoikeuksien toteutumista sekä kotimaassa että maailmalla.¹¹² Salama-kohun alullepanija arkkipiispa Martti Simojoki kertoo kirkon kohtaamista muutospaineista Salama-oikeudenkäyntien jälkeen. Hänen virallinen vastauksensa löytyy teoksesta *Tästä on kysymys* (1965):

---

¹⁰⁶ Seppo 2015, 88–91.

¹⁰⁷ Korhonen 1993, 44.

¹⁰⁸ Malkavaara 2017, 59.

¹⁰⁹ Korhonen 1993, 44.

¹¹⁰ Korhonen 1993, 44.

¹¹¹ Huhta 2013, 72.

¹¹² Huhta 2013, 68.

Päätyneenä talvena ovat kirkko ja sen edustajien suorittamat kannanotot joutuneet monin tavoin julkisen huomion kohteeksi. [...] Keskustelussa on puhuttu kirkonvastaisten voimien yllättävän nopeasta kasvusta ja toisaalta epäilty, että kirkon toiminnan monipuolistuminen ja sen edustajien puuttuminen asioihin, joista perinnäisesti on totuttu odottamaan piispojen ja pappien pysyttelevän syrjässä, on nostattanut rauhassaan häirityt nimikristityt ja epäuskoiset vastarintaan.¹¹³

Kirkon kritiikki kuusikymmentäluvulla peilaa sekä Korhosen ja hänen edustamansa sukupolven tyytymättömyyttä porvarillisen yhteiskunnan edustamiin arvoihin ja valtarakenteisiin että tämän sukupolven kokemaa moraalista velvollisuutta ottaa kantaa maailmanlaajuisiin, poliittisiin tapahtumiin. Kirkon, kuten muiden yhteiskunnan instituutioiden, täytyy ottaa vastuuta muistakin kuin hengellisistä tai teologisista asioista, kuten esimerkiksi Vietnamin sodan vastaisesta pasifismiliikkeestä, joka oli rantautunut Suomeen kuusikymmentäluvulla. Korhonen muistelee, miten ”sotaan alettiin kohdistaa katseita. Mekin teimme niin.”¹¹⁴ Piispa Martti Simojoki ei ollut ainoa kirkollinen auktoriteetti, joka herätti närkästystä. Korhosen mukaan yksi Orvokki-kabareen lauluista, ”Onnittelut Jeesukselle ylennyksen johdosta”, suututti piispa Eero Lehtisen, joka haukkui laulun tekijöitä heidän ”epäisänmaallisista ja epäkristillisistä näkemyksistään”, ja sanoi Jeesuksen olevan sotilaspastori, ei mikään pasifisti. Korhosen mukaan ”mitään näin sydämetöntä ja sivistymätöntä” hän ei ollut koskaan kuullut.¹¹⁵

Pertti Alasuutarin mukaan nimenomaan Salamasota-kohu symboloi 60-lukulaisten kulttuuri-radikaalien ja 30-lukulaisten vanhoillisten välistä taistelua.¹¹⁶ Korhonen näki kirkossa ja sen auktoriteeteissa ruumiillistuvan kaiken sen vanhan, joka oli nyt vallattava. Oli aika pistää vanhat instituutiot järjestykseen radikaalin sukupolven toimesta, ja myllytettäväksi joutui myös porvarillisia kristillis-isänmaallisia arvoja edustava evankelisluterilainen kirkko. Kyse on siis niin sanotusta kirkonvastaisuuden diskurssista, joka heijastaa koko sukupolven pettymystä kirkon vanhakantaisuuteen, arvokonservatiivisuuteen ja sen kyvyttömyyteen vastata ajan haasteisiin ja muuttua niiden mukana. Kirkonvastaisuuden diskurssin voidaan nähdä kuvastavan Korhosen kohdalla myös Marja Tuomisen esittämän ”isä-auktoriteetin” hylkäämistä, sillä Korhonen itse oli monien muiden kuusikymmentäluvun radikaalien ohella kristillisestä perheestä ja kirkkoherran tytär. Korhosen muistelee suhdettaan kristinuskoon näin:

---

¹¹³ Juva & Simojoki 1965, 7.

¹¹⁴ Korhonen 1993, 44.

¹¹⁵ Ibid., 45–46.

¹¹⁶ Alasuutari 1996, 10.

Minähän kielsin esimerkiksi olevani papin tytär. Pääni oli täynnä sisäistettyjä raamatunlauseita, joita häpesin.¹¹⁷

3.2 1990-luvun tilinteko menneisyydestä

Toisaalta nuorella ihmisellä on suuri tarve tulla vanhempiensa ja näiden elämänpöiirin hyväksymäksi, toisaalta hänellä on irrottautumisen pakko. Itse en pystynyt hoitamaan tätä irrottautumista diplomaattisesti, jos se yleensäkin on mahdollista. Minulle on henkilökohtaisesti ollut vaikeaa kestää tietoisuus siitä, että olen välillisesti tai välittömästi joutunut loukkaamaan vanhempiani tämän prosessin kestäessä. Oman itseni kannalta minulla ei kuitenkaan ole muuta mahdollisuutta. Ainoastaan täydellinen irrottautuminen kodin edustamista perinteistä ja ajattelutavoista on tehnyt minulle mahdolliseksi omien käsitysteni muodostamisen.¹¹⁸

Vuonna 1993, muistellessaan keski-ikäiseksi tultuaan omaa nuoruuttaan radikaalin kuusikymmentäluvun etujoukoissa, Kaisa Korhonen koki joutuneensa radikaalin liikkeen imaisemaksi ja joutuneensa sellaiseen rooliin, johon hän ei alun perin edes halunnut. Hän muistelee roolin tuntuneen ”täydellisen vieraalta” ja olleensa ”aivan kuviteltu henkilö”. Radikalisminsa ajan hän palauttaa mieleensä ”mustana hetkenä” ja ”tuskallisena kokemuksena”. Korhosen mukaan hänen nuoruudessaan hänellä oli ”valtava vimma” toteuttaa itseään, mutta mikä myöhemmällä iällä on jo sammunut.¹¹⁹ Hän muistelee, miten tärkeää hänelle oli kuusikymmentäluvulla pysytyä päättämään ja muovaamaan itse omaa elämäänsä, mikä johti johonkin sellaiseen rooliin, mitä hän ei alun perinkään itselleen toivonut:

Olin tahallani ja tahattomasti ottanut vuosien varrella kantaa kaikenlaiseen yhteiskunnalliseen typeryyteen ja epäoikeudenmukaisuuteen. Minua oli pantu vastuuseenkin monista sohaisuista, niin omista kuin muidenkin, ja olin yrittänyt, mutta ahdistunut.¹²⁰

Roolinsa lisäksi Korhosen turhautumista lisää hänen oma kokemuksensa vasemmistolaisten vallanpitäjien ”käsikassarana”¹²¹, minkä voidaan katsoa peilanneen hänen ja muiden radikaalien pettymistä politiikkaan etenkin seitsemänkymmentäluvun jälkeen.¹²² Katja-Maria Miettunen siteeraa teoksessaan vasemmistoaktivisti Johan von Bonsdorffia, jonka mukaan ”puolueet havahtuivat kuusikymmentäluvun puolivälissä nuorison yhteiskunnalliseen heräämiseen ja

¹¹⁷ Korhonen 1993, 171.

¹¹⁸ Ibid., 47.

¹¹⁹ Villa 2016, 4.

¹²⁰ Korhonen 1993, 127.

¹²¹ Ibid., 321.

¹²² Villa 2016, 4; Miettunen 2009, 236–238.

halusivat nämä mukaan toimintaansa”.¹²³ Tästä kertoo nimenomaan esimerkiksi Urho Kekkonen halu yhteistyöhön nuorten radikaalien kanssa. Kuusikymmentäluvun antiautoritaarinen kulttuuriradikalismi ja solidaariset yhden asian liikkeet väistyivät vuosikymmenen lopulta lähtien perinteisen puoluepolitiikan tieltä, kun radikaalit vähitellen integroituiivat yhteiskuntaan.¹²⁴ Vaikka Korhonen ei ollut kuusikymmentäluvun aikana esimerkiksi pasifistisen Sadankomitean tai yhteiskunnan ulkopuolelle pudonneiden puolesta taistelevan Marraskuun liikkeen virallinen jäsen, hänkin liittyi seitsemänkymmentäluvun alussa muiden radikaalien ohella kommunistista puoluetta lähellä olevaan Kulttuurityöntekijäin liittoon (KTL).¹²⁵ Korhosen mukaan ”nuoriso kaipasi poliittista liikettä jonka kautta se voisi suoraviivaisesti purkaa raivonsa 60-luvun tappiosta ja joka vastasi sen suurta itseluottamusta”, johon KTL sopi hyvin. Korhonen kuitenkin koki pettyneensä siihen, millaiseksi radikalismi oli kuusikymmentäluvun jälkeen muuttunut. Radikaalien integroituminen yhteiskuntaan oli perinpohjaisesti muuttanut sitä nuorisoliikettä, jonka hän itse vuosikymmen takaperin oli allekirjoittanut. Hän kirjoittaa KTL:n muutoksesta yhdeksänkymmentäluvulla näin:

Meidän piti olla puolueen liittolaisia, mutta meitä alettiin käyttää puoluepolitiikan työrukkasena. Kaikenlaiset politrukit manipuloivat mielipiteitämme ja käyttivät nimiämme poliittisessa sodassa. Se näyttäytyi vähitellen vasemmiston sisäiseksi valtataisteluksi, joka ei muuttanut yhteiskuntaa tuon taivaallista. [...] Alkuperäinen idea, irtisanoutuminen hallitsevista, oli mennyttä kalua jo kauan ennen kuin huomasinkaan sitä.¹²⁶

Katja-Maria Miettusen mukaan moni radikaali on ilmaissut myöhemmin olleensa syvästi pettynyt liikkeen integroitumisesta yhteiskuntaan. Hän siteeraa teatteriohjaaja Timo Kallista, jonka mielestä ”suunnitelmat vallan valtaamisesta ajautuivat umpikujaan, koska valtaa ei kyetty valtaamaan” ja Timo Wuorta, jonka mukaan reformistien liittyessä valtion toimintaan nuoruuden pyrkimykset haalistuivat nopeasti ”barrikadien vaihtuessa baarikaapeiksi”.¹²⁷ Myös Kaisa Korhosen kohdalla voidaan puhua politiikkaan pettymisestä, kun nuorison uhma vakiintuneita valtarakenteita kohtaan vaihtuikin niihin yhtymiseksi. Korhosen pettymisen voidaan nähdä liittyvän myös radikaalien ankeana pidettyyn seitsemänkymmentälukuun, johon Miettusen mukaan suurin osa muistelijoista suhtautuu negatiivisesti: aikakauden poliittinen

¹²³ Miettunen 2009, 175.

¹²⁴ Osasyys kuusikymmentäluvun radikaaliliikkeen loppumiseen oli radikaalien integroituminen yhteiskuntaan, jolloin he alkoivat liittyä perinteisiin poliittisiin puolueisiin. Puoluetoiminta viimein syrjäytti radikaaliliikkeen toiminnan. Monien radikaalien muistelijoiden mukaan integroituminen oli nimenomaan Kekkonen syytä/ansiota. Miettunen 2009, 174. Ks. myös Perna 2021, 36.

¹²⁵ Korhonen 1993, 126.

¹²⁶ Ibid., 129.

¹²⁷ Miettunen 2009, 186.

ilmapiiri nähtiin surkeana taantumuksen aikana verrattuna edelliseen iloiseen ja ulospäinsuuntautuneeseen vuosikymmeneen. Kuusikymmentäluvun radikaalien aikaansaama yhteiskunnallinen keskustelu, uudistusmielisyys ja muutoshalu tyrehtyivät, ja myös kulttuurielämä nähtiin ankeampana.¹²⁸ Korhosen pettymys politiikkaan näkyy myös vuoden 2016 haastattelussa, jossa hän ”ajatteli 1970-luvun jälkeen, politiikkaan petyttyään, ettei enää mene mihinkään puolueeseen”.¹²⁹ On mahdollista, että Korhonen koki kuusikymmentäluvun loppujen lopuksi ”tappiona” siksi, että seitsemänkymmentäluvulle tultaessa tuntui siltä, ettei kuusikymmentäluvun aikaansaannoksilla ollut loppujen lopuksi paljoakaan merkitystä.

Korhonen teki keski-ikäiseksi tultuaan myös sovinnon suhteessa omaan, kristilliseen taustansa, jonka hän nuoruudessaan torjui täysin. Hän muistelee asiaa näin: ”Ei tämä uskonnollinen puoli minusta mihinkään katoa, se on osa minua. Kielsin sen joskus, kun vahvasta uskonnollisesta taustasta täytyi repäistä itsensä irti.”¹³⁰ Hän kirjoittaa muistelmateoksessaan suostuvansa viimein olemaan papillista sukua.¹³¹ Korhonen teki myös kahdeksänkymmentäluvulla matkan Jerusalemiin, jonka tarkoituksena oli hänen sanojensa mukaan kulkea Jeesuksen jalanjäljillä ja joka näyttäytyi ”mahdollisuutena tutkimusmatkalle lapsuuteen, omiin kuvitelmiin”.¹³² Kun kuusikymmentäluvulla Korhonen kritisoi niitä papin lapsia, jotka eivät asettuneet isäänsä vastaan kuten hän itse teki, niin keski-ikäisenä Korhonen reflektoi silloista näkökantaansa vuonna 2016 kristillisen *Sana*-lehden haastattelussa näin:

Minua hävettää, että pidin tuolloin vanhempiensa uralla jatkavia papinlapsia pinnallisina. Ajattelin heidän seuraavan käytettyjä latuja. Kaikki ei varmaan ollut niin. Olin ihan liian jyrkkä.¹³³

Kaisa Korhonen ei ollut ainoa entinen radikaali, joka osoitti kiinnostusta kristilliseen arvo maailmaan yhdeksänkymmentäluvun taitteessa tiukan uskontovastaisen nuoruutensa jälkeen. Entinen radikaali ja Korhosen ystävä Arvo Salo liittyi uudestaan kirkkoon vuonna 1992 ja puhui palaamisestaan kristinuskon piiriin ”koti-ikäväenä”, kun taas toinen Korhosen radikaaliystävistä, Kalle Holmberg, osoitti myöhemmällä iällä kiinnostusta ortodoksisuuteen ja vietti paljon aikaa Valamon luostarissa.¹³⁴ Vaikka ei voida puhua suoranaisestä kristinuskoon kääntymisestä, niin kiinnostuksen herääminen kristilliseen maailmankuvaan entisillä

¹²⁸ Miettunen 2009, 236–238.

¹²⁹ Villa 2016, 4.

¹³⁰ Villa 2016, 4.

¹³¹ Korhonen 1993, 208.

¹³² Ibid., 202.

¹³³ Villa 2016, 4.

¹³⁴ Pyysalo 1992, 25–27.

kulttuuriradikaaleilla on kiistatonta. Sekä Arvo Salo että Kalle Holmberg olivat mukana myös *Lapualaisoopperassa*, mikä vahvistaa ajatusta ilmiöstä, jossa nuoruudessaan vallitsevia kristillisiä arvoja jyrkästi kritisoineet radikaalit kokivat keski-ikäiseksi tultuaan jonkinlaista kaipausta hengelliseen elämäntavaksi ja itsetutkiskeluun. Korhonen pohti *Anna* -lehden haastattelussa vuonna 1993 omaa körttiläistä taustaansa:

Eihän sellaista asiaa, joka on lähtöisin jostakin sieltä tiedostomattomasta iästä, voi kieltää. Siinä on itse asiassa hirmu suuri rikkaus, jos sen kanssa pääsee jollakin tavalla – suhteisiin.¹³⁵

Entisten kuusikymmentäluvun radikaalien palaamista tai ainakin uudelleenherännyttä kiinnostusta kristilliseen maailmankatsomukseen voidaan ymmärtää osana laajempaa ilmiötä yhdeksänkymmentäluvun taitteessa, kun Neuvostoliiton romahdettua vuosikymmeniä kestänyt poliittinen vastakkainasettelu ja marxilainen ideologia mureni. Vasemmistolaisen aatteen kriisi synnytti monille entisille kulttuuriradikaaleille niin sanotun aatetyhjiön, jossa aiemmin elämää jäsentänyt poliittinen maailmankatsomus ei enää tarjonnut vastauksia eksistentiaalisiin ja moraalisiin kysymyksiin. Vasemmistolaista ideologiaa voidaan pitää jonkinlaisena uskomusjärjestelmänä, joka korvasi kuusikymmentäluvun nuorilla perinteisen, porvarilliseen elämäntapaan kuuluneen kristillisen uskon. Uskonnon ja ideologian välistä yhteyttä pohtii epäsuorasti myös entinen radikaali Ilkka Kylävaara, joka siteeraa muistelmateoksessaan teologi Reinhard Hempelmannia. Hempelmannin mukaan ”nuorison parissa esiintyy kaipausta, että joku päättäisi ja ottaisi vastuun minun puolestani”, ja miten uskonnollisten hurmosliikkeiden menestys johtuu tavasta, jolla ”niissä johdetaan ja opetetaan ihmisiä”.¹³⁶ Tämän kaipauksen voidaan nähdä kuvastavan myös ideologisten nuorisoliikkeiden viehätysvoimaa kristinuskon hylänneille nuorille, ja uskonnollisten liikkeiden tapa johdattaa ja opettaa ihmisiä voidaan nähdä heijastelevan myös radikaalin liikehdinnän piirteitä.

Kaisa Korhonen itse kirjoitti *Hengelliseen kuukausilehteen* kylmän sodan päättymisen jälkeen muodostuneesta ”aatetyhjiöstä” vuonna 1992:

Tyhjiö johtuu siitä, että kahden vuosisataamme hallinneen ideologian vastakohtaisuus on hävynnyt eikä niiden tilalle ole tullut mitään, vain suunnaton materialismi. Lisäksi yhteisöön kuulumisen tunne on heikko. Uskonnollinen vakaumus on monissa maissa kadonnut, joten sen ylläpitämä moraalinen kuri puuttuu.

---

¹³⁵ Siltanen 1993, 22.

¹³⁶ Kylävaara 2004, 157–158.

Poliittinen päätöksenteko on menettänyt uskottavuutensa. Kaikkien näiden arvojen paikalle on muodostunut tyhjiö.¹³⁷

Tällaisessa tilanteessa kristinusko saattoi näyttäytyä vaihtoehtoisena maailmankuvana, joka tarjosi merkitystä ja turvaa entisille radikaaleille. Kiinnostus kristilliseen maailmankuvaan ei siis välttämättä merkitse ideologista kääntymistä, mutta enemmänkin paluuta sellaisen merkitysjärjestelmän pariin, joka aiemmin torjuttiin mutta joka on kuitenkin säilynyt alitajunnassa ja muistissa keski-ikään asti. Korhonen kirjoittaa muistelmateoksessaan siitä, kuinka hänen oli ”riemastuttavaa yhdistää lapsuutensa ja aikuisuutensa tajuntaa” hänen suostuessaan viimein olemaan papillista sukua.¹³⁸

Korhosen reflektointi vanhemmalla iällä osoittaa siis sen, kuinka vahvasti jonkin tietyn ajan ideologiat ja suuret sukupolvien joukkoliikkeet voivat ohjata yksilöiden valintoja ja polkuja. Vaikka nuorena Korhonen koki toimivansa täysin omasta tahdostaan ja omilla ehdoillaan, vanhemmalla iällä hän pystyy tunnistamaan liikkeen muovanneen hänen identiteettiään enemmän kuin hän nuorempana ymmärsi: ”Minut saattoi nähdä ikään kuin poliittisena nukkena, yhtenä keulakuvana.”¹³⁹ Hänen poliittisten kannanottojensa takana oli koko radikaalina pidetyn sukupolven uhma, joka imaisi hänet mukanaan ja muovasi sellaisen julkisuuskuvan, mitä hän joutui vanhemmalla iällä pohtimaan uudelleen:

Viihdyin tavattoman huonosti omassa roolissani, mutta ajattelin että se oli minulle pantu taakka joka ehkä menisi ohi. Tässä minä olin papintytär. Tunsin jonkinlaista velvollisuutta vastata rooliani, olla pettämättä niitä jotka olivat sillä tavalla minut nähneet ja uskoneet sellaiseen Kaisa Korhoseen.¹⁴⁰

Vaikka Korhonen muistelee antaneensa nimensä joihinkin poliittisiin kannanottoihin, mihin ei olisi pitänyt, ajatus toiminnan taustalla oli kuitenkin vilpittön: ”Muuten en kadu sitä, että edustin nuorisoa. Takanani oli paljon ihmisiä.”¹⁴¹ Korhosen ei voida sanoa katuneen myöhemmällä iällä osallistumisestaan radikaaliin liikkeeseen kuusikymmentäluvulla, vaan kyse on enemmänkin varauksellisuudesta omaa julkisuuskuvaa ja ilmaisun jyrkkyyttä kohtaan, sekä pettymystä radikaaliliikkeen muodonmuutokseen siirryttäessä seitsemänkymmentäluvulle.

Kysymyksiin siitä, oliko yhtäältä kuusikymmentäluvun radikaalilla liikkeellä pysyviä vaikutuksia suomalaiseen yhteiskuntaan ja arvomaailmaan ja toisaalta, katuvatko entiset radikaalit

---

¹³⁷ Korhonen 1992, 192.

¹³⁸ Korhonen 1993, 208.

¹³⁹ Villa 2016, 5.

¹⁴⁰ Korhonen 1993, 66.

¹⁴¹ Villa 2016, 4.

ylipäänsä osallistumistaan liikkeeseen, löytyy yhtä paljon vastauksia kuin on muistelijoitakin. Katja-Maria Miettusen mukaan suurin osa kuusikymmentäluvun muistelijoista kokee loppujen lopuksi vuosikymmenen pettymyksenä. Radikaalien ensisijainen tavoite oli vanhentuneina pidettyjen kristillis-isänmaallisten porvarillisten arvojen ja asenteiden muutos, ja tässä entiset radikaalit kokevatkin onnistuneensa omien ponnistelujensa ansiosta. Kuitenkin liikkeen toinen ja konkreettisempi tavoite, eli valtarakenteiden perustavanlaatuinen muutos, jäi muistelijoiden mielestä toteutumatta.¹⁴² Liikkeeseen osallistunut Ilkka Kylävaara kokee ”hirviömäisen aatteen” vuodet ”harharetkenä”, ja siteeraa muistelmateoksessaan entistä taistolaista Satu Hasia: ”Kyllä me kovasti yritimme, mutta onneksi emme onnistuneet!”¹⁴³ Ajatusta radikaaliliikkeen onnistumisesta kuitenkin puoltaa Pertti Alasuutari, jonka mukaan kuusikymmentäluvun kulttuuriradikalismi, jota symboloi aiemmin mainittu Salama-oikeudenkäynti, onnistui muuttamaan perinpohjaisesti suomalaista yhteiskuntaa modernimpaan suuntaan. Kohun seurauksena oli ihmisten näkemysten vähittäinen muuttuminen liberaalimmiksi, jota kuvastaa 1960-luvulla liian radikaaleina pidettyjen kirjailijoiden, kuten itse *Juhannustanssien* kirjoittajan Hannu Salaman, saama tunnustus ja hyväksyntä yhdeksänkymmentälukuun mennessä.¹⁴⁴ Myös Ilkka Kylävaaran haastattelema yksi vasemmistolaisen opiskelijaliikehdinnän johtohahmoista, Juhani Ruotsalo, muistelee kuusikymmentäluvun saavutuksia:

60-luvun radikalismien suuri ansio oli, että se mursi oikeistolaisen porvarillisen yhtenäiskulttuurin. Se kyseenalaisti yhden totuuden idean ja korosti monien – ja uusien – näkökulmien oikeutusta. Poliitikassa tämä näkyi moniarvoisuutena ja demokraattisena liberalismina.¹⁴⁵

Korhonen peilaa muistelmateoksessaan omia valintojaan osana kuusikymmentäluvun radikaalin liikehdinnän etujoukkoja. Hän reflektoi omaa ilmaisunsa ja asenteensa jyrkkyyttä sekä julkisuuskuvaansa, jota ohjasi ja jonka muotoili suurilta osin radikaali liike, ei hän itse. Hän peilaa myös myöhemmän elämänsä uskonnon ja oman taustansa hyväksyntää nuoruutensa äärimmäiseen papin lapseuden ja tapakristillisyyden torjumiseen. Nämä puhettavat voidaan nähdä niin sanottuna itsereflektion diskurssina, jotka tekevät hänen muistelmateoksestaan eksistentiaalisen biografian. Kulttuurihistorioitsija Maarit Leskelä-Kärki määrittelee kirjassaan eksistentiaalisen biografian sellaisena elämäkertakirjallisuuden tyyppinä, jonka tarkoituksena on selittää yksilön valintoja ja hakea selityksiä niille ratkaisuille, joita yksilö on elämänsä

¹⁴² Miettunen 2009, 200–206.

¹⁴³ Kylävaara 2004, 12, 16.

¹⁴⁴ Alasuutari 1996, 10–11.

¹⁴⁵ Kylävaara 2004, 293.

aikana tehnyt.¹⁴⁶ Korhosen muistelmateos on siis kertomus siitä, miten hän on eri elämänvaiheissa vastannut kysymyksiin olemassaolon merkityksestä ja arvoista. Muistelmateoksessaan hän tekee lopulta sovinnon oman taustansa kanssa ja hyväksyy omat eksistentiaaliset valintansa. Hän ei suoranaisesti kadu rooliaan radikaalissa liikkeessä, ainoastaan toivoo voineensa muovata omaa rooliaan haluamallaan tavalla ilman ulkopuolisia vaikutteita. Korhonen kertoo sovinnonteostaan kristillisessä *Sana*-lehdessä vuonna 2016, joka kiteyttää hänen itserefleksi-
onsa ytimen:

Ohjasin esityksen Väinö Linnan Pohjantähdestä. Käytin siinä sekä työväenlauluja että virsiä. Osaan kummatkin suurin piirtein ulkoa, ja molemmat ovat minulle merkityksellisiä. Siinä oli sovinnon idea suhteessa omaan taustaani.¹⁴⁷

---

¹⁴⁶ Leskelä-Kärki 2017, 19.

¹⁴⁷ Villa 2016, 4.

4 Lopuksi

Tässä kandidaatintutkielmassa olen tarkastellut kuusikymmentäluvun sukupolven radikalismia, kirkonvastaisuutta ja sukupolvikonfliktia teatteriohjaaja Kaisa Korhosen muistelmateoksen kautta. Tutkimuksen kohteena on se, miten Korhonen rakentaa muistelmissaan omaa identiteettiään ja rooliaan osana radikaalia kulttuurivallankumousta ja nuorisoliikettä sekä myöhemmin yhtenä yhdeksänkymmentäluvun muistelijosta. Aiheen tutkiminen nimenomaan Kaisa Korhosen kautta on perusteltavissa siten, että häntä on pidetty yhtenä kuusikymmentäluvun näkyvimmistä hahmoista etenkin teatteritoiminnassa, ja hän on muistellut ja ollut mukana juuri niissä vuosikymmenen tapahtumissa, joita monet entiset radikaalit pitävät kuusikymmentälukua määrittävinä huippukohtina.

Käytin tutkielmassani diskurssiivista sisällönanalyysia. Analyysi on rakentunut aineistosta nostettujen neljän keskeisen diskurssin ympärille: vanhan hylkäämisen, protestin, kirkonvastaisuuden ja itsereflektion. Näiden neljän diskurssin kautta on ollut mahdollista tarkastella sekä Korhosen omaa, yksilöllistä kuusikymmentäluvun merkityksellistämistä ja identiteetin muodostumista että laajempaa koko sukupolven ja yhteiskunnan murrosta. Aineistosta löytämäni diskurssit kuvastavat niitä teemoja, joita myös muut radikaalit ovat muistelmissaan käsitelleet.

Vanhan hylkäämisen diskurssi näyttäytyy tutkielmassa puhetapana, jolla Korhonen ja hänen edustamansa radikaali sukupolvi asennoituvat suhteessa edelliseen, porvarilliseen sukupolveen ja sen kristillis-isänmaallisiin arvoihin. Diskurssi rakentuu sille vastakkainasettelulle, jossa porvarillinen, arvokonservatiivinen ja sodan kokemusten muovaama 30-luvun sukupolvi ja sen ylläpitämät valtarakenteet toimivat esteenä uudistusmielisen, muutosvoimaisen ja poliittisen 60-luvun sukupolven itsenäistymiselle ja vapautumiselle.

Protestin diskurssi näkyy tutkielmassa Korhosen poliittisten teatteri-esitysten ja niiden merkittävyyden kautta. Korhosen muistelmissa teatteri toimii radikaalin sukupolven näyttämönä, jossa vallitsevia porvarillisia arvoja ja valtarakenteita kyseenalaistetaan julkisesti. *Lapualais-ooppera* ja *Orvokki-kabareet* pureutuivat niihin yhteiskunnallisiin ja maan poliittisen lähihistorian aiheisiin, joista oltiin aiemmin vaiettu tai joita oli pidetty tabuina. Radio ja yleistyvä televisio lisäsivät provosoivien teatteri-esitysten näkyvyyttä, ja tekivät yhteiskunnallisesti valvutuneesta nuorisosta mahdollittoman sivuuttaa.

Kirkonvastaisuuden diskurssi saa Korhosen muistelmateoksessa erityisen henkilökohtaisen merkityksen. Kuusikymmentäluvun evankelisluterilainen kirkko näyttäytyi sekä Korhoselle että monelle muulle kristillisen kasvatuksen saaneelle porvaristaustaiselle nuorelle radikaalille instituutiona, jossa yhdistyvät sekä vanhoillinen arvomaailma että lapsuuden auktoriteetit. Vapautuminen, itsemäärittely ja kokonaisvaltainen itsenäistyminen vaativat omista juurista irtipääsemistä, joka voitiin saavuttaa kieltämällä oma tausta ja kritisoimalla porvarillisen kansan tukipilarina pitämää kirkkoa. Koska Korhonen oli itse papin tytär, kirkonvastaisuuden diskurssi toimi sekä koko sukupolven puhetapana että Korhosen henkilökohtaisena irtautumisprosessina.

Itselflektion diskurssi luo muistelmateokseen etäisyyttä ja tekee siitä eksistentiaalisen biografian. Yhdeksänkymmentäluvun muistelijana Korhosen on mahdollista reflektoida radikaalia nuoruuttaan ja julkisuuskuvansa ajan antaman etäisyyden päästä, kriittisesti mutta myös ymmärtäväisesti. Itselflektio mahdollistaa hänelle sovinnon oman körttiläisen taustansa kanssa: aiemmin torjuttu maailmankatsomus voi saada myöhemmin uudenlaisen merkityksen ja painoarvon ilman, että nuoruuden vastarinta menettää oikeutuksensa.

Tutkielman perusteella Kaisa Korhosen elämästä on huomattavissa kaksi tilintekoa. Ensimmäinen tapahtui nuorena aikuisena 1960-luvulla, kun Korhonen muiden radikaalien ohella saanut irti omasta porvarillisesta ja kristillisestä taustastaan. Toinen tilinteko tapahtui Korhosen ollessa keski-ikäinen 1990-luvulla, kun maailmantilanteen muuttuessa ja vanhojen ideologioiden murentuessa muodostui tietynlainen tyhjiö, joka vaati uudenlaista itsetutkiskelua ja reflektiota - ne asiat, mitä nuoruudessa vimmaisesti vastustettiin, saivat uusia merkityksiä keski-iällä. Useiden kuusikymmentäluvun radikaalien elämänkaareissa onkin huomattavissa mielenkiintoinen ilmiö, jossa nuoruudessa tiukasti torjuttu kristillinen maailmankuva nähdäänkin keski-iässä uudessa valossa. Tämä avaa mahdollisen tutkimuksellisen näkökulman, jossa kristillisen maailmankuvan korvaamista vasemmistolaisella ideologialla olisi hedelmällistä tutkia: sekä uskonto että ideologia erilaisina uskomusjärjestelminä omalla tavallaan vastaavat ihmisen elämää ja identiteettiä määrittäviin perustavanlaatuisiin kysymyksiin.

Lähteet

Alkuperäisaineisto

Korhonen, Kaisa: *Uhma, vimma, kaipaus. Muistiinpanoja työstä ja elämästä*. Otava, Helsinki 1993.

Aikalais- ja muu kirjallisuus

Hemanus, Pertti: *Reporadion nousu ja tuho*. Otava, Helsinki 1972.

Juva, Mikko & Simojoki, Martti: *Tästä on kysymys*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1965.

Kallinen, Timo: *Ylioppilasteatteri 1926–1976*. Ylioppilasteatteri, Helsinki 1976.

Kylävaara, Ilkka: *Taistolaisuuden musta kirja. Muistoja*. Tammi, Helsinki 2004.

Aikakaus- ja sanomalehtiaineisto

Anon.: Jallu pakinoi. *Uusi Suomi* 122/1966, 27.

Korhonen, Kaisa: Luonto kammoksuu tyhjiötä. *Hengellinen kuukausilehti* 6/1992, 192.

Pyysalo, Riitta: Kaukokaipuu ja koti-ikävä. *Suomen kuvalehti* 51-52/1992, 25-27.

Siltanen, Juha: Nainen, joka selviytyi hengissä nuoruudesta. *Anna* 35/1993, 18-23.

Villa, Janne: Me halusimme muuttaa maailman. *Sana* 19/2016, 4-5.

Audiovisuaalinen aineisto

Lindfors, Jukka: *Radion Orvokki-kabareet ravistelevat arvoja*. 10.4.2008. Elävä arkisto, Yle. Haettu 13.11.2025.

Tutkimuskirjallisuus

Alasuutari, Pertti: *Toinen tasavalta. Suomi 1946-1994*. Vastapaino, Tampere 1996.

Huhta, Ilkka: Suomen luterilainen kirkko ja julkisen keskustelun murros 1960-luvulla. *Media & Viestintä* (36), 2/2013, 68–80.

Karisto, Antti: *Suuret ikäluokat*. Vastapaino, Tampere 2005.

- Leskelä-Kärki, Maarit: *Toisten elämät. Kirjoituksia elämäkerroista*. Avain, Vantaa 2017.
- Malkavaara, Mikko: Luterilaisuuden vaikutus kulttuuriin ja yhteiskuntaan. *Monien uskontojen ja katsomusten Suomi*. Toimittaneet Ruth Illman, Kimmo Ketola, Riitta Latvio & Jussi Sohlberg. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja, Kuopio 2017, 59.
- Meinander, Henrik: *Suomen historia*. S&S, Helsinki 2017.
- Miettunen, Katja-Maria: *Menneisyys ja historiakuva. Suomalainen kuusikymmentäluku muistelijoiden rakentamana ajanjaksona*. SKS, Helsinki 2009.
- Pernaa, Ville: *Pimeä vuosikymmen. Suomi 1968-1981*. Siltala, Helsinki 2021.
- Pyykkönen, Miikka & Valtonen, Heli: Diskurssianalyttinen historiantutkimus. *Sanat siltana menneisyyteen. Kielelliset menetelmät historiantutkimuksessa*. Toimittaneet Pasi Ihalainen & Heli Valtonen. Gaudeamus, Helsinki 2022, 39–64.
- Rautiainen, Tarja: *Pop, protesti, laulu. Korkean ja matalan murroksia 1960-luvun suomalaisessa populaarimusiikissa*. Tampere University Press, Tampere 2001.
- Salomäki, Hanna: Herätysliikkeet suomalaisessa yhteiskunnassa. *Monien uskontojen ja katsomusten Suomi*. Toimittaneet Ruth Illman, Kimmo Ketola, Riitta Latvio & Jussi Sohlberg. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja, Kuopio 2017, 65.
- Seppo, Juha: *Arkkipiispan aika. Martti Simojoki II*. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki 2015.
- Smith, Sidonie & Watson, Julia: *Reading autobiography: a guide for interpreting life narratives*. 2. painos. University of Minnesota Press, Minneapolis 2010.
- Summerfield, Penny: *Histories of the Self: Personal Narratives and Historical Practice*. Routledge 2019.
- Tepora, Tuomas, Danielsbacka, Mirkka & Hannikainen, Matti O.: Johdanto. Tutkimuksen työkalut. *Avaimia menneisyyteen: Opas historiantutkimuksen menetelmiin*. Gaudeamus, Helsinki 2022, 7–19.
- Tuominen, Marja: “*Me ollaan kaikki sotilaitten lapsia*”. *Sukupuolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa*. Otava, Helsinki 1991.
- Virtanen, Matti: *Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*. SKS, Helsinki 2001.